

AUGUST 2019

Teaduslik hinnang Harku valla haridusvaldkonna strateegilistele valikutele õppija heaolust lähtuva vaatena

Dr. Maria Erss

Tallinna Ülikooli Haridusteaduste Instituut

Sisukord

Sissejuhatus ja probleemi kirjeldus.....	3
1. Tabasalu progümnaasiumi visioon: lennupõhised tasemerühmad.....	4
Tasemerühmade vaheline mobiilsus.....	4
Kaasav haridus.....	5
Teaduskirjanduse kahtlev seisukoht taseme-ja võimekusepõhisele grupeerimisele.....	5
Tagasiside.....	5
Õppekorralduslikud küsimused.....	6
Õpetajad.....	6
Tabasalu Ühisgümnaasiumi füüsiline õpikeskkond.....	7
Tabasalu Ühisgümnaasiumi õpetajate ja direktori suhtumine Harku valla hariduskavasse. 7	7
Tabasalu progümnaasiumi ja Muraste Kooli vastasseisu tekkimine.....	8
Tabasalu progümnaasium või Muraste Kool: milline keskkond on lastele parem?.....	8
2. Muraste Kooli alusväärtused ja pedagoogiline kontseptsioon: väärtuskasvatus ja turvaline arengukeskkond.....	8
Muraste Kooli direktori arvamus Tabasalu progümnaasiumist.....	9
Erivajadustega laste toetamine Muraste Koolis.....	10
Muraste Kooli kujunemine 9-klassiliseks.....	11
Muraste õpetajate kvalifikatsioon.....	11
3. Vääna-Jõesuu Kooli, Vääna Mõisakooli ja Harkujärve Põhikooli direktorite hinnang Harku valla hariduskavale.....	12
Suhtumine Muraste Kooli laienemisse.....	12
Argumendid Tabasalu progümnaasiumi kasuks.....	13
Erivajadusega lapsed.....	13
Suhtumine tasemerühmadesse.....	13
Lapse heaolu.....	14
4. Teaduslik vaade laste heaolule koolis.....	14
Kuidas defineerida heaolu?.....	14
Agentsus kui tulevikuvalmiduse ja heaolu saavutamise eeltingimus.....	14
Võimetepõhiste tasemerühmade poolt- ja vastuargumendid.....	15
Psühholoogiline heaolu.....	17
Koolimeeldivuse ja koolirahulolu uuringud.....	17
Suhted koolis: distsipliin ja koolikiusamine.....	18
Laste ja noorte vaimne tervis.....	19
Heaolu väikeses või suures koolis.....	20
Psühholoogilise heaolu teooriad: Ryffi kuue faktori mudel ja isemääramisteooria.....	21

Füüsiline heaolu.....	22
Kokkuvõte.....	23

Sissejuhatus ja probleemi kirjeldus

Märtsis 2019 pöördus Harku Vallavalitsus Tallinna Ülikooli poole, otsides eksperti, kes annaks hinnangu Harku valla hariduskavale laste heaolust lähtuvalt. Kohtumistel, mis toimusid märtsis, mais ja juunis 2019 Tallinna Ülikoolis ja Harku Vallavalitsuses, selgitas Harku Vallavalitsus oma plaane rajada Tabasallu hariduslinnak, kuhu olemasolevatele hoonetele lisanduvad riigigümnaasium (Tabasalu Gümnaasium) ja uus õppehoone 1.-6. klassile. Viimane koos Tabasalu vana gümnaasiumihoonega (7.-9. klass) moodustab 2021.a Tabasalu Põhikooli. Harku Vallavalitsuse ja Tabasalu Ühisgümnaasiumi direktori kujutluses oleks tegemist selle kooli III kooliastmes (nn progümnaasiumis) paljude (7-10) paralleelklassidega kooliga, mis saaks kasutada oma mastaabist tulenevaid eeliseid paljude valikute pakkumiseks ning vastavalt huvidele ja võimetele homogeensemate õpirühmade kujundamiseks.

Neli aastat tegutsenud Muraste Koolil, mis praegu on 6-klassiline, tekkis lastevanemate ja mõnede poliitikute toel soov kasvada 9-klassiliseks põhikooliks. Vastav otsus on Harku Vallavolikogu poolt ka vastu võetud. Osa Muraste lapsevanemaid sooviksid koolivalikus kaasa rääkida ega taha panna oma lapsi peale 6. klassi lõpetamist nii suurde kooli kui seda on praegune Tabasalu Ühisgümnaasium ja tulevane Tabasalu Põhikooli III kooliaste ehk nn progümnaasium. Uuest 2019/2020 õa-st on avatud Muraste Kooli juures 7. klass, millega luuakse edaspidi eeldused täismahus põhikooli loomiseks. Esialgu küll puudub Muraste Koolil III kooliastme koolitusluba, mistõttu 7. klass on ametlikult Tabasalu Ühisgümnaasiumi filiaal. Vallas tekkinud eriarvamuste tõttu pöördus Harku Vallavalitsus (Harku Vallavolikogu haridus- ja kultuurikomisjoni ettepanekul) Tallinna Ülikooli Haridusteaduste instituudi poole paludes eksperdil hinnata hariduskava ja nn progümnaasiumi loomise plaani laste heaolu seisukohalt, toetudes teaduskirjandusele ning selgitades välja kõigi Harku valla koolidirektorite seisukohad (Tabasalu Ühisgümnaasium, Väana Mõisakool, Harkujärve Põhikool, Väana-Jõesuu Kool, Muraste Kool). **Analüüsi põhiküsimuseks on seega, mis on laste heaolu seisukohalt parem: kas ka tulevikus koondada kogu kolmas kooliaste Harku vallas Tabasallu (nagu viimase 33 a jooksul) või toetada paralleelselt kahte täismahus põhiharidust pakkuvat kooli: Muraste 9-klassilist kooli ning Tabasalu Põhikooli suure progümnaasiumi astmega, pakkudes lastevanematele ja õppijatele valikut kahe kooli vahel.**

Tallinna Ülikooli Haridusteaduste instituudi eksperdi rollis näen enda rolli püüda võimalikult objektiivselt kaaluda erinevate haridusvalikute positiivseid ja negatiivseid külgi, kusjuures lõplik otsus jääb siiski Harku Vallavolikogule. Kõigepealt kirjeldan Tabasalu Ühisgümnaasiumi direktori Martin Ööveli visiooni Tabasalu progümnaasiumi loomiseks. Seejärel toon ära Muraste Kooli direktori Priit Jõe seisukoha progümnaasiumi suhtes ning tema visiooni Muraste 9-klassilisest põhikoolist. Järgnevalt esitan Väana-Jõesuu Kooli, Väana Mõisakooli ja Harkujärve Põhikooli direktorite seisukohad Harku valla haridusvalikute suhtes ning lõpuks analüüsin mõlema valiku eeliseid ja puudusi toetudes teaduskirjandusele. Intervjuud koolidirektoritega viisin läbi juunis 2019, vastavalt 3.06. Tabasalu Ühisgümnaasiumi direktori Martin Ööveliga, 5.06. Väana-Jõesuu Kooli direktori Eddi Tombandiga ja Väana Mõisakooli direktori Heli Rannikuga, 12.06. Harkujärve Põhikooli direktori Külli Riistopiga ning 17.06. Muraste Kooli direktori Priit Jõega ning need kestsid

orienteeruvalt 45 kuni 90 minutit. Intervjuudest on olemas helisalvestised, samuti toetun oma märkmetele.

1. Tabasalu progümnaasiumi visioon: lennupõhised tasemerühmad

Tabasalu progümnaasiumi visioon toetub suuresti praeguses Tabasalu Ühisgümnaasiumis teist aastat rakendatavale lennupõhisele tasemeõppe süsteemile. Alates 5. klassist on praegu õpilased jaotatud tasemerühmadesse neljas aines: inglise keel, kehaline kasvatus, eesti keel ja matemaatika, kusjuures rühmad ei ole moodustatud klassipõhiselt, vaid lennupõhiselt. Kavas on teha tasemerühmad ka loodusainetes. Inspiratsiooni selleks on tulnud Suurbritannia haridussüsteemist, mida Martin Öövel on isiklikult seal koolis käies kogunud. Nii saab pakkuda õpilastele valikuid ühe õppeaine sees, et igaüks saaks õppida võimetele ja huvidele vastavas rühmas ning endale sobivas tempos. See on mastaabi eelis, et mida suurem on lend, seda täpsemalt saab määratleda tasemele vastavaid rühmi ning mida ühtsem on rühm, seda tõhusamalt on võimalik õppijaid arendada, valides neile sobiva metoodika. Mida suurem on ühisosa õpilaste vahel, seda lihtsam on neid õpetada ja õpetus on efektiivsem. Martin Ööveli kujutluses võiks progümnaasiumil olla vähemalt 7 paralleelklassi, veel parem 10. Eestis on keskmine õpilaste arv klassi kohta 24, väiksemat õpilaste arvu oleks väga ebatõhus majandada. Kümne paralleelklassi puhul võiks iga 24 õpilase järel tõmmata joone ning jaotada õpilased tasemetööde, jooksvate hinnete ning motivatsiooni alusel rühmadeks. Neid kriteeriumeid saab ajapikku veel „tuunida“. Näiteks on praegu igas klassis mõni poiss, kes käib regulaarselt jalgpalli treeningutel. Kokku on selliseid jalgpallipoisse Tabasalus 300. Klassipõhistes kehalise kasvatus tundides domineerivad need poisid ja teised jäävad kõrvale. Kui aga teha eraldi rühmad jalgpallihuvilistele, keskmise võimekusega õpilastele ja nõrgematele, saavad kõik rohkem kaasatuse rõõmu.

Sellises süsteemis asenduks klassipõhine identiteet lennuidentiteediga. Ühtekuuluvustunnet oleks võimalik tekitada näiteks Suurbritannia eeskujul majade süsteemi loomisega, kus iga õpilane kuuluks ühte majja ja majad võistleksid omavahel erinevates asjades. Suurbritannias on selline süsteem olnud aastakümneid kasutusel ja toimib päris hästi väga heterogeenses ja multikultuurses ühiskonnas.

Tasemerühmade vaheline mobiilsus

Praegu Tabasalu Ühisgümnaasiumis toimiva süsteemi kohaselt on võimalik ka õppeaasta sees klassijuhataja esildise põhjal muuta õpilase tasemerühma. Aineõpetajad annavad sisendi klassijuhatajale ja klassijuhataja kinnitab muudatuse. Iga aasta lõpus toimuvad kogu lennule tasemetööd. Tasemetööd on koostatud riiklike õpiväljundite põhjal, mitte aasta jooksul õpetatud õppevara põhjal. Selle abil on võimalik tuvastada õpilase tegelik tase. Iga aasta tehakse korrektiive, kui vaja. Ümberpaigutamine nõrgemasse rühma võib olla ajutine, näiteks kui õpilase elus on raske aeg perekondlikel põhjustel vms. Oluline on, et õpetajad ei õpeta õpikut, vaid oskusi. Õpilane saab kiiresti hakata taas ülespoole ronima, kui ta on omandanud vajalikud oskused. Selle süsteemi juurutamisest ongi mobiilsus erinevate gruppide vahel olnud üks põhiküsimusi, mis on nüüd päris hästi toimima saadud.

Kaasav haridus

Selline süsteem oleks Martin Ööveli sõnul parem ka kaasava hariduse seisukohast, sest suudaks pakkuda kaasatust kõigile ja eraldi väljakutseid tugevamatele. Tänapäevane kaasava hariduse poliitika ei ole suunatud võimekamatele õpilastele. Ei mõeldaks sellele, et andekus on ka erivajadus. Mida suurem on mastaap, seda paremini saab tegeleda näiteks andekuse kui erivajadusega, luues andekatele omasuguste gruppe. Suurbritannia eeskujul pakutaks viimases tasemerühmas õpiraskustega õpilastele õppekava läbimist lihtsustatud korras ning tugevamate hariduslike erivajadustega õppijatele oleksid olemas ka väikeklassid, mis ei ole osa lennupõhisest tasemerühmade süsteemist. Samas säiliks võimalus taasintegreerida väikeklassi õppureid tavaklassi, näiteks nõrgemas tasemerühma. See lahendaks nii mõnegi diagnoosi ära: kes peaks muidu õppima väikeklassis, saaks õppida siiski klassikollektiivi osana. Ainepõhisel diferentseerimisel on samuti see eelis, et samaaegselt võib õpilane kuuluda ühes aines, näiteks kehalises kasvatuses kõige tugevamasse ja teises aines, näiteks inglise keeles, kõige nõrgemasse gruppi. Süsteemi mõte on see, et kõigil õpilastel oleks tore, et õpilased ei heituks ja neil ei oleks häbi tunnistada oma rumalust. Vältida tuleks olukorda, kus õpilane istub vaikselt oma tunnid ära, kuid tegelikult ei omanda päeva jooksul midagi, sest tekkinud õpilüngad on liiga suured. Selle vältimiseks on suurel koolil eelised. Kaasava hariduse teostamine suures koolis on oluliselt paremini võimalik kui siis, kui see kompetents ja lapsed on igale poole laiali jaotatud.

Alates selle süsteemi rakendamise on Tabasalu Ühisgümnaasium saanud valdavalt positiivset tagasisidet õpilastelt ja õpetajatelt. On veel mõningaid probleeme kehalise kasvatus tundidega sisehooajal, kui valitseb ruumikitsikus, aga see peaks lahenuma uute hoonete ehitusega.

Teaduskirjanduse kahtlev seisukoht taseme-ja võimekusepõhisele grupeerimisele

Empiirilistes uuringutes võib leida vastuolulisi tulemusi võimekusel põhinevate tasemerühmade kohta, kusjuures viimasel ajal domineerib arusaam, et tasemerühmadel võib olla väike positiivne mõju võimekamatele õpilastele, kuid suur negatiivne mõju nõrgema võimekusega õpilastele (Boaler & William, 2001; Parsons & Hallam, 2014). Martin Ööveli sõnul võib uurimuste vastuolulisuse tõttu leida haridusteadustes igale seisukohale toetust ning üks aasta soovitatakse üht ja teine aasta teist, seetõttu on raske teaduskirjandusele toetuda. Oma kooli kogemusele tuginedes võib öelda, et õpetaja heaolu seisukohast lihtsustab homogeenne klass õpetajal tunni ette valmistamist, tunni läbi viimist ja tunnis korra tagamist, sest ta saab valida sobiva meetodika. Seeläbi on õpetaja tõhusam oma töös ning see mõjutab ka seda, kui suurt hüve saab sellest õpilane. Hetkel on Tabasalu Ühisgümnaasiumis tasemerühmad ainult neljas aines. Tasemerühmade süsteemile on üle mindud osaliselt. Teistes ainetes on õpilased ikkagi klassides. Kuigi on plaanis seda süsteemi laiendada, ei minda lõplikult kõigis ainetes sellele üle. Kindlasti jäävad ka mingid ained nagu näiteks kunst ja muusika, kus rühmad on klassipõhised ja toimub erinevate võimekuste ja taustaga õpilaste lõimumine.

Tagasiside

Samas on Martin Ööveli sõnul väga oluline vahe, kas õpilasi jagatakse üldise võimekuse järgi erinevatesse gruppidesse nagu seda tehakse eliitkoolidesse sõelumise protsessis või ainult

konkreetsed aine õpitulemuste põhjal. Tabasalus nähakse eelist ainetesisesel diferentseerimisel, mis on saanud väga positiivset tagasisidet. Enne muudatuste juurutamist oli Tabasalu gümnaasium kõikides rahulolu uuringutes viimases kvadrantis, kuid tänaseks ollakse praktiliselt kõikides näitajates üle Eesti keskmise. Tõusnud on nii üldine rahulolu kui ka õpitulemused ja näiteks keskhariduse omandamist kas gümnaasiumis või kutsekeskkoolis jätkab 100% õpilasi. Samuti on tõusnud õpilaste nõudlus Tabasalu Ühisgümnaasiumis haridustee jätkamise suhtes. Noored kooli programmist õpetaja saamisele kool enam ei kvalifitseeru, sest nende õpilaste osakaal, kes on 4 aastat pärast põhikooli lõpetamist omandanud keskhariduse on selle programmi jaoks liiga kõrge. Need näitajad on võetud HaridusSilmast. Tabasalu Ühisgümnaasiumis on aru saadud, et see potentsiaal, mis oli tehtud muudatustel, on hakanud realiseeruma. Väga positiivset tagasisidet on lennupõhiste tasemerühmade süsteemile andnud ka lapsevanemad. Õpilased on öelnud, et lennupõhised rühmad on võimaldanud neil leida uusi sõpru. Lapsevanemad on tulnud tänama, et tasemerühmades on laps hakanud õppimisest jälle rõõmu tundma.

Õppekorralduslikud küsimused

Senises õppekorralduses on neljas aines tunniplaani tegemine tasemerühmadele olnud lihtne, sest on palju paralleelõpetajaid, kuid kui süsteemi laiendada loodusainetele, on vaja hakata tekitama loodusainete plokk: bioloogia, keemia, füüsika. Sel juhul testitaks õpilaste võimekust loodusainete plokis, mitte erinevates ainetes. Samal ajal kui ühel seltskonnal on loodusainete plokk, on teisel näiteks inglise keel tasemerühmades. Selles süsteemis ei ole garanteeritud, et üks õpetaja õpetab sama seltskonda näiteks terve põhikooli, vaid õpilased hakkavad saama inglise keeles erinevaid õpetajaid aastate vältel. Samas, kui õpetaja avaldab selleks soovi, et jätkata sama klassiga, siis on võimalik seda niimoodi teha.

Õpetajad

Martin Ööveli sõnul on Tabasalu Ühisgümnaasium üks atraktiivsemaid tööpakkujaid nii oma koolikultuuri ja töötajate kõrge rahulolu kui ka värbamisveebi poolest, mis annab töötajatele rohkelt infot Tabasalu Ühisgümnaasiumi motivatsioonipakettide ja töötingimuste kohta. Teine positiivne aspekt on see, et Tabasalu Ühisgümnaasiumis on iga aine õpetajal võimalik teiste sama aine õpetajatega mõtteid vahetada, mis on õpetajatele üldjuhul väga oluline. Väiksem kool ei suudaks näiteks väiksema ainemahuga aineõpetajatele nagu geograafia, mida on üldjuhul üks tund nädalas, täiskoormust pakkuda. Tabasalus on aga mitu geograafi, mitu bioloogi, kaks füüsikut ja tulevikus ilmselt ka mitu keemikut. Tänu sellele tekib koolis kompetentsikeskus. Kolleegid, kes vahetavad omavahel kogemusi on avaldanud väga positiivset mõju näiteks matemaatikutele ja keeleõpetajatele. Seesama sünergia võiks tekkida ka ainetes, mis muidu on väga üksikud. Tabasalus on märganud, et õpetajatel on vajadus üksteisega oma ainetest rääkida ja koostööd teha. Nii on ka uutel kolleegidel lihtsam kollektiivi sulanduda, kui nad leiavad eest inimesi, kellega neil on ühisosa ühise aine näol. Täna on progümnaasiumi meeskond komplekteeritud. Olemasolevate õpetajate töösuhete lepingulised alused võivad muutuda: kes läheb loodavasse riigigümnaasiumi, kes jääb põhikooli, kes õpetab mõlemas ning vajadusel otsitakse konkursi korras ka inimesi juurde. Kaadri volavus on hetkel 7-10% aastas, mis on Eesti tingimustes normaalne. 90% Tabasalu õpetajatest omab kutsequalifikatsiooni ning lisaks omandavad mitmed noored õpetajad ilmselt lähiaastatel kvalifikatsiooni. Tabasalu Ühisgümnaasiumis soositakse õpetajate kvalifikatsiooni omandamist ja tullaakse paindliku tunniplaani õppivatele kolleegidele vastu.

Tabasalu Ühisgümnaasiumi füüsiline õpikeskkond

Tabasalu Ühisgümnaasiumi füüsiline õpikeskkond pakub võrreldes teiste koolidega mitmeid eeliseid ja sinna on kavas ehitada lähiaastatel muutunud õpikäsitusega kooskõlas olev moodne koolihoone algklassidele ning uus hoone riigigümnaasiumile. Nn progümnaasiumil, mis tegutseb Tabasalu Ühisgümnaasiumi vanas hoones, on kaasajastatud õpiruumid, spordirajatised. Igal aastal on sellesse hoonesse investeeritud 60-70 000 eurot ning vallavalitsusel on kavas luua tipptasemel interaktiivse õpikeskkonnaga loodusainete labor. Samas, juhul kui progümnaasium tuleb ka teistesse koolidesse, siis vald endale sellist investeeringut lubada ei saa. Laboris on plaanis rakendada lõimitud loodusainete õppekava, kus tunnid toimuvad kahe õpetaja osalusel. Tabasalu Muusikakool kolib praegusesse algkooli hoonesse, kus neil on rohkem ruumi ja ka nende võimalused paranevad. Martin Ööveli sõnul on loogiline, et olemasolevale Tabasalu kompetentsikeskusele ja taristule, kus juba on olemas füüsikakabinett ja keemiakabinett, on lihtsam peale ehitada uusi laboreid kui hakata seda tegema nullist uues kohas. Tegemist ei ole vaid füüsilise keskkonna eelisega, vaid tegemist on ka sisulise kompetentsusega: Tabasalu Ühisgümnaasiumil on kogemusi ka sisu loomisega ning on õpetajate kompetentsus.

Kodulähedus ei tohiks Murastest Tabasallu liikumisel argument olla, sest Murastest Tabasallu viib hea rattatee, mida vanemad õpilased saavad iseseisvaks liikumiseks kasutada. Samuti liiguvad valla siseselt koolibussid ning suur osa lapsevanemaid viib lapsed kooli autoga teel Tallinnasse tööle.

Tabasalu Ühisgümnaasiumi õpetajate ja direktori suhtumine Harku valla hariduskavasse

Martin Ööveli sõnul on Tabasalu õpetajad nõrдинud, et üldse on tekkinud mingid alternatiivid Tabasalu progümnaasiumile, sest see on olnud Harku valla pikemaajalisem haridusstrateegia. Kandideerides Tabasalu Ühisgümnaasiumi direktoriks, kandideeris Martin Öövel ka progümnaasiumi visiooni teostajaks. Harku vallas on viimased 33 aastat olnud ainult üks progümnaasiumi osa ja see asub Tabasalus. Õpetajad soovivad ka edasi olla Harku valla hariduse lipulaevaks, sest see tekitab ka kollektiivset uhkustunnet. Martin Öövel nentis, et kui õpilasi jagub igale poole, siis pole probleemi põhihariduse laienemises teistesse koolidesse. Seitsme paralleelklassiga progümnaasiumi visioon juba toimiks, kuid 10 oleks täiuslik. Kümme on küll juba keeruline, kuid sellega on siiski võimalik saavutada veel väga kõrget kvaliteeti.

Samas täna on juba Martin Ööveli sõnul planeeritud ühe kogukonna või küla lastevanemate ja poliitilise surve tulemusena Muraste Kooli laienemine, mis on tema hinnangul pigem lapsevanemate kui laste huvidest lähtuv. Tabasalu õpilasesindus, õppenõukogu ja hoolekogu on hääletanud mujal Harku vallas progümnaasiumi avamise vastu. Tabasalu on direktori hinnangul kompetentsikeskus. Lisaks on suure hulga õpilastega võimalik pakkuda mitte üksnes tasemerühmi, vaid ka suurt hulka valikaineid, näiteks 10 paralleeli peale 10 erinevat valikainet paralleelselt. See oleks täna üldhariduskooli mõistes Eestis unikaalne võimalus pakkuda ka eksootilisemaid aineid, näiteks jaapani keelt või kutsuda start-up ettevõtjaid tegema kursust, kui leitakse 24 õpilast, kes seda soovivad. Sellised võimalused tekivad mastaabi pealt. Samuti saab siis rohkem arvestada õpilaste individuaalsete valikutega. Siis tekiks selline süsteem nagu ülikoolis, kus pakutakse korraka palju valikaineid, kuid on mingi kriitiline piir, kui palju osavõtjaid peab olema, selleks et kursus avataks. Mida väiksem kool, seda väiksemat hulka valikuid saab pakkuda.

Tabasalu progümnaasiumi ja Muraste Kooli vastasseisu tekkimine

Hetkel pakub Tabasalu Ühisgümnaasium ka väga palju huviringe ning kooli ruumides tegutseb ka Tabasalu Muusikakool. Direktor möönab, et ehk ei õnnestunud Tabasalu Ühisgümnaasiumi olemasolevat väärtuspakkumist huvitegevuse näol laiemalt piisavalt edukalt kommunikeerida, kuid nüüd on loodud kommunikatsioonikanalina väärtuspakkumise leht. Olles Muraste Kooliga väga rahul, tekkis Muraste kogukonnas arvamus, et Tabasalus ei ole head väärtuspakkumist. Mõned Muraste vanemad läksid isegi nii kaugele, et hakkasid sotsiaalmeedias Tabasalu Ühisgümnaasiumit mustama, millele vastasid omakorda mõned Tabasalu vanemad. Nii tekkis Martin Ööveli sõnul Tabasalu ja Muraste koolide vastandamine, mis kohati läks inetuks. Kuna sotsiaalmeedias tekitatud poliitiline surve kasvas väga suureks ja samasse ajaperioodi langes ka kaks valimistsükli, siis olid poliitikud sunnitud tegema järeleandmisi ja tegema muudatusi arengukavas.

Tabasalu progümnaasium või Muraste Kool: milline keskkond on lastele parem?

Tabasalu Ühisgümnaasiumi ja Muraste Kooli puhul on tegemist kahe väga erineva haridusfilosoofiaga kooliga. Martin Ööveli sõnul on Tabasalu koolil „väiksem rõhuasetus fun’il ja rohkem sooritusel“ ning Murastes, kus on rohkem erivajadustega lapsi (HTM andemetel 40%, vrdl. 10% Tabasalus) on vastupidi: soovitakse olla sõbralik ja hooliv kool. Tabasalu Ühisgümnaasiumis püütakse direktori sõnul arendada õpilast võimalikult paljude probleemidega ise toime tulema ning usutakse, et pikas perspektiivis on olulisem inimese õnnetundele oma saatuse kujundamine läbi oma võimete arendamise ja sooritusvõime kujundamise. Ka Tabasalus on õpilastel tore, on õuevahetunnid, projektõpe, kuid nendega ei ole liiale mindud ning on alati püütud leida tasakaalu põhirõhuasetusega. Nii Muraste kui Tabasalu koolil on oma kindel toetajaskond ja mõlemad suudavad pakkuda head haridust. Küsimus ei peaks olema, kumba kooli lapsevanemad eelistavad, vaid milline keskkond on lastele parem. Martin Ööveli arvates on mastaabi paradoks see, et tegelikult on suures koolis võimalik pakkuda individuaalsemat lähenemist: kaasatus kõigile, väljakutse kõige tugevamatele. Küsimus on Tabasalu direktori sõnul, mida oleks mõistlikum teha, kas olemasolevat kompetentsikeskust laiendada või rajada uus? Kui vallal oleks piisavalt raha, et ehitada labor ja ujula mõlemasse kooli ja kõik need kallid vidinad, mis on tegelikult hea kooli tunnus, siis miks mitte. Martin Öövel ütles, et sel juhul tal ei oleks midagi Muraste Kooli laiendamise vastu. Kui Tabasalus oleks vähemalt 7 paralleeli, siis saaks kool ikkagi oma visiooni ellu viia.

2. Muraste Kooli alusväärtused ja pedagoogiline kontseptsioon: väärtuskasvatus ja turvaline arengukeskkond

Muraste Kooli direktor Priit Jõe oma sõnul Muraste Kooli Tabasalu Ühisgümnaasiumiga ei võrdle. Ta on tänulik Eestis oleva kooliautonomiam eest sh Harku vallale, mis võimaldab luua omanäolisi koole. Muraste Kool on täpselt selline nagu direktor ja tema meeskond on tahtnud. Samas ei tee Muraste Kool mingeid järeleandmisi õpitulemustes, vaid jälgib, et see, mida nad koolis teevad, ei halvendaks kooliastme lõpus tehtavaid tasemetööde tulemusi. Praegu on Muraste Kooli tasemetööde tulemused Harjumaa ja Eesti keskmised või natuke üle. Oma kooli iseloomustas Priit Jõe kui väärtuskasvatusele ja emotsionaalsele ja sotsiaalsele arengule ning üldpädevustele rõhku panevat kooli. Selles koolis tasemerühmi pole, kuid inglise keelt

õpitakse väiksemates rühmades. Väärtuskasvatust toetavad mitmed teaduspõhised programmid. Üks nendest on „Samm-sammult“ ehk emotsionaalsete ja sotsiaalsete oskuste õpe. Selleks on väärtuskasvatuse tund üks kord nädalas. Teisipäeval, kolmapäeval ja neljapäeval on selle konkreetse osaoskuse kinnistamine 5-10 minuti jooksul erinevates tundides. Reedel on selle osaoskuse kinnistamine ja lapsvanemale ja lapsele kodutöö andmine.

Teine oluline programm on KiVa ehk „Kiusamisest vaba kool“, mis ei ole uudne. Üsna paljud koolid rakendavad seda. Murastes on 314 õpilast, aga igasugune ebasoovitav käitumine on märgatud ja lahendatakse üsna operatiivselt. Ebasoovitav käitumine või käitumise muustrid ei ole saanud direktori sõnul Murastes sel määral vohada kui võiks. Murastes on 14 klassikomplekti ja 8 neist rakendavad VEPA metoodikat: „Veelgi parem“, selleks et õpetajad saaksid koos õpilastega väga head õpikeskkonda kujundada ja selle õpikeskkonna kujundamise „tööriistakast“ oleks võimalikult ühtne.

Muraste Kool tegi 2017-2018 aastal Tallina Ülikooliga koostööd Tulevikukooli projekti raames. See oli seotud õpilaste arenguvestlustega. Murastes on 2 korda aastas arenguvestlused, üks kooliaasta alguses ja teine lõpus. Aasta alguse vestlusel peab laps õppima ise oma õppimist eesmärgistama, olgu siis matemaatikas, eesti keeles või mõnes muus aines. Tähtis on, et eesmärk oleks lapse oma ja et ta ise pingutaks selle eesmärgi nimel. Sellel aastal tegi Muraste kool läbi Eve Kikase õpipädevuse, enesemääratluse ja suhtluspädevuse testid ning testide tulemused olid aluseks, et laps ja lapsevanem saaksid aru, mis on teaduslikult see valdkond, kus laps peab enim pingutama. Need on niivõrd baasilised protsessid ja aineülesed pädevused, mis aitavad õpilasel paremaks inimeseks saada.

Muraste Koolis on olulised terved eluviisid, mis tähendab füüsilist ja vaimset tasakaalu. Vaimse tasakaaluga seostub ka hindamissüsteem, mis esimeses kooliastmes põhineb sõnalisel tagasisidel. Kevadel 2019 arutati uut hindamissüsteemi, mis laieneks kuni 6. klassini ja oleks lapsevanemale ja lapsele läbipaistvam. Igal õpetajal on autonoomia kujundada õpilase arengu jälgimise süsteem ehk „trakkimine“, kuid see süsteem peab põhinema õpilase eelneva teadmise, praeguse teadmise ja järeleteadmise jälgimisel ning arengu hindamise põhimõtted peavad olema õpilasele arusaadavad.

Füüsilist tasakaalu toetab iga ilmaga toimuv 40-minutiline õuevahetund. Toimub õuesõpe, kus igal klassil on peenrakast, et siduda õpitu reaalse eluga. Murastes rakendatakse projektõpet: näiteks kooliaasta lõpus on kahenädalane projektõppe periood, mis lõpeb lastevanematele suunatud konverentsiga, kus lapsed arutlevad, mida nad on projektõppe käigus õppinud, millistele tulemustele on jõutud ja mida nad protsessi jooksul on omandanud. Puudub koolikell. On küll kindlad algusajad, aga toimetatakse sujuvas rütmis. Igal neljapäeval toimuvad õpetajate koostöö koosolekud. TALIS 2013 rahvusvahelisest õpetajate uuringust selgus, et Eesti õpetajate keskmine koostööaeg on 0,9 tundi nädalas. Muraste Kool tahab pöörata rohkem tähelepanu õpetajate koostööle, et õpetaja saaks head praktikad oma tundideks oma majast kätte. Selleks on tunniplaani planeeritud koostöine ettevalmistusaeg.

Muraste Kooli direktori arvamus Tabasalu progümnaasiumist

Priit Jõe sõnul on 8 paralleeliga Tabasalu progümnaasiumi ülesehitamine suur väljakutse nagu iga uue kooli loomine. Selleks peab olema väga hea pedagoogiline kontseptsioon, kuidas just

seada tundlikku kooliastet toetada. Kindlasti tuleb mõelda praktilistele lahendustele, mil moel iga õpilane oleks kaasava hariduse kontekstis märgatud ja toetatud.

Priit Jõe sõnul Muraste Kooli lapsevanemad ei ole Tabasalu progümnaasiumi vastu. Kui kool sõnastab oma pedagoogilised põhimõtted ja kommunikeerib oma väärtused ning hoiakud lapsevanematele, on võimalik hinnata, kuhu suunas hakkab loodav Tabasalu Põhikool liikuma.

Koolijuhhi hinnangul on tema arusaam ühtluskoolist järgnev: nõrgemate potentsiaal avaldub paremini, kui nad on koos klassiga, mitte jaotatud nõrgemateks, keskmisteks ja tugevateks. See tähendaks seda, mida on näha ka ühiskonnas, et tugevad lähevad veelgi tugevamaks, nõrgemad lähevad veelgi nõrgemaks. Mis tähendab ühiskonnas sotsiaalse lõhestatuse suurenemist, mida me ühiskonnas näha ei soovi. Isiklikus vaates võib see olla lühiajaliselt hea, aga pikemas vaates ühiskonnale halb. Priit Jõe toetub siin Tallinna Ülikooli koolipsühholoogi Grete Arro väljautlemistele erinevatel koolitustel, mille järgi koosõpe ei mõju kuidagi laastavalt tugevatele, kuid mõjub väga hästi keskmistele ja nõrkadele.

Priit Jõe sõnul on Eesti hariduse nurgakivi tugev ühtluskool, mis tähendab, et koolide kvaliteedis suuri erinevusi pole, ükskõik kus laps koolis käib. Igale õpilasele tuleb tähelepanu pöörata, sh andekatele õpilastele.

Kui Tabasalu lennupõhiste tasemerühmade idee pärineb Inglismaalt, siis Priit Jõe arvates võiks lisaks häid haridussüsteemi praktikaid õppida Hollandist, Šveitsist, Taanist ja Soomest, kes on teinud väga tugevaid tulemusi PISA testides. Eesti õpilaste keskmine teadmiste tase on PISA järgi samuti väga kõrge ja seda olukorras, kus koolidel on autonoomia kujundada oma nägu.

Küsimus koolivalikust pärast 6. klassi taandub Priit Jõe sõnul küsimusele, millises eas on õpilane võimeline tegema teadlikke valikuid. Näiteks Hollandis õpilane valib pärast 6. klassi erinevate keskhariduse harude vahel. Võib juhtuda, et ta peab veetma järgmised 3 või 4 aastat teades, et on teinud vale valiku. Priit Jõe toob koolivaliku teemal analoogia monokultuurist võrreldes mitmekultuursusega, küsides, kumb on looduslikule kooslusele parem. Kuigi monokultuur võib olla majanduslikult efektiivsem, on looduslik mitmekesisus väärtus. Priit Jõe sõnul sobib osadele lapsevanematele ja lastele keskkonnavaheetus ja tasemerühmad, aga osadele sobib pehmem lähenemine. Üks ei ole direktori sõnul halb ja teine hea, vaid on erinevad valikud: „Valikuvabadus on väga hea kodanikuühiskonna alustala“. Pehmetele väärtustele keskendumine osutab mitmete Eesti kohta käivate uuringute valupunktile, mille järgi Eestis pööratakse liiga vähe tähelepanu koolirõõmule ja huviaspektile. Priit Jõe hinnangul on Eesti haridus kaldu kõvadele tulemuste ja väärtustele keskendumisele. Muraste Kool on näidanud, et keskendudes väärtuskasvatusele, lõimitud õppele ja kujundavale hindamisele ei halvenda õpitulemusi, mis on endiselt riigi keskmised või üle selle. Küll aga suurendab selline rõhuasetus laste heaolu, mis on oluline tõuge arenguks. Kuigi lapsed peavad õppima ka pärismaailmas ellu jääma, peab see siiski olema toetatud ja turvalises keskkonnas.

Erivajadustega laste toetamine Muraste Koolis

Muraste Koolis on kaks eripedagoog-logopeedi, üks eripedagoog, HEV koordinaator ja kaks abiõpetajat. Priit Jõe sõnul saavad erivajadustega lapsed toetatud kõige paremini seal, kus on kompetents. Muraste Koolis saavad haridusliku erivajadusega lapsed vastavalt oma võimetele tavalastega koos olla. Murastes on praegu üks väikeklass ja toimub õpiabi toetamine lasteaiast

kooli üleminekul ja teine abiõpetaja on just nendes klassides, kus on seda kõige enam vaja. Logopeed-eripedagoogid teevad logopeedi tunde ja pakuvad erituge põhiainetes nagu eesti keel ja matemaatika. Vaadates numbreid, võib Priit Jõe arvates öelda, et Muraste Kool on suutnud luua hea, toetava keskkonna HEV õpilastele. Eri- ja tõhustatud toe pakkumine on võrreldav Eesti keskmisega, samuti andekate toetamine, aga tavaõpilastele on Priit Jõe hinnangul suudetud pakkuda rohkem tuge. Klassiõpetajatele on pakutud rohkem abi diferentseerimise teostamisel, mille üle klassiõpetajad on väga tänulikud. Muidu tuleb see diferentseerimise töö teha aineõpetajal endal.

Muraste Kooli kujunemine 9-klassiliseks

Idee 9-klassiliseks kooliks kasvamiseks on tulnud kooli lapsevanematelt, eelkõige hoolekogust. Seda plaani toetab küsitluse järgi hetkel 96% Muraste lastevanematest. Põhiline argument on olnud, et vanemad soovivad valikuvabadust ja mitmekesisust oma lapse koolitee määramisel. Kaks erinevat kooli, Muraste ja Tabasalu, pakuvad lastele erinevaid valikuid. 2019. aasta sügisest avatakse Muraste Koolis 7. klass. See saab esialgu olema Tabasalu Ühisgümnaasiumi filiaal, järgmisel õppeaastal alustab Muraste Kool oma III kooliastme koolitusloa taotlemist. Selleks on vaja kolme asja: õppekava ja õpetajate kvalifikatsiooni, milleks on direktori sõnul valmisolek olemas ning ruumide plaani, mis tuleb koolipidaja käest. Priit Jõe usub, et samadel põhimõtetel jätkates suudab Muraste Kool ka kolmandat kooliastet edukalt õpetada.

Kui sai teatavaks, et Murastes avatakse 7. klass, siis võtsid mõned lapsevanemad Harkujärvelt, Väänast ja Tabasalust ühendust Priit Jõega ja ilmutasid soovi tulla Muraste Kooli 7. klassi. See tähendab Priit Jõe hinnangul seda, et argument ei ole kodulähedus, vaid midagi muud. Muraste ei ole üritanud oma 7. klassi väljaspool kooli reklaamida. Kui lapsevanemad tahavad praeguses segases olukorras ikkagi oma lapsi sinna tuua, siis peavad nad olema suured Muraste Kooli fanaatikud. Usalduslik õhkkond lastevanemate ja kooli vahel ning turvaline ja toetatud keskkond on Priit Jõe hinnangul kindlasti üks märksõna, miks Muraste Kool on lastevanemate silmis hea.

Järgmise 10 aasta jooksul on Muraste Kooli püsivalt tulemas iga aasta vähemalt 50 last Murastest ja naaberkülast Suurupist ning kui Muraste vastu on huvi tuntud ka teiste Harku valla koolide lõpetajate hulgas, siis usub Priit Jõe, et Muraste Kool suudaks tagada jätkusuutlikkuse ka kolmandas kooliastmes.

Valikuvabaduse loomine erinevate koolide vahel põhihariduse jätkamiseks Harku vallas võiks olla Priit Jõe arvates ka üks oluline tegur, mis aitaks kaasa Harku valla eesmärgi saavutamisele, et 80% valla lastest omandaks põhihariduse oma vallas. Praegu jääb kolmandasse kooliastmesse Harku valda 56% õpilastest (20.11.2018). Osadele õpilastele sobib Priit Jõe hinnangul suur kool ja osadele väike kool ja see on lapsevanema valik. Kuigi põhikooliks kasvades oleks Muraste 500 õpilasega juba keskmise suurusega kool.

Muraste õpetajate kvalifikatsioon

Ministeriumi andmetel on Eesti olukord praegu selline, et 42% praegu alustavatest õpetajatest ei vasta kvalifikatsioonile. Probleem on väga suur ja mitte ainult Muraste Koolis. Muraste Kool alustas aastal 2015 oma tööd ja hetkel on koolis natuke üle 30 õpetaja. Nullist leida 30 kvalifitseeritud õpetajat on suhteliselt keeruline. Muraste Koolis valitakse õpetajaid

eelkõige isikuomaduste poolest, sest inimene on tema sõnul see, kes loob usalduse. OECD raportitele toetudes on peamine väärtus kõigis kooliastmetes usalduse loomine õpetaja ja õpilase vahel ja ka lapsevanema vahel. Kus on hirm või usaldamatus, seal on direktori hinnangul väga keeruline teadmisi selle peale luua. Seetõttu on noorel alustaval õpetajal riiklikke kvalifikatsiooninõudeid raske täita, aga aprillis kaitses 6 õpetajat edukalt oma kutset, sealhulgas ka direktor ise. Hetkel on paratamatus, et kõigil ei ole alustades kvalifikatsiooni, kuid kindlasti tuleb sellele tähelepanu pöörata.

Sügisel avatakse Murastes vaid üks 7. klass. Rohkem klasse ei saanud avada, sest nii väikeste koormustega kvalifitseeritud õpetajaid on keeruline leida. Hetkel vastavad 67% õpetajatest kvalifikatsioonile 1. septembrist ja kui kaks õpetajat kaitsesid oma kutse oktoobri taotlusvoorus edukalt, siis on kvalifitseeritud õpetajate protsent 90%, mis on väga hea. Priit Jõe sõnul ei tee paber inimesest õpetajat, vaid inimene oma isikupäraga loob usalduse.

3. Vääna-Jõesuu Kooli, Vääna Mõisakooli ja Harkujärve Põhikooli direktorite hinnang Harku valla hariduskavale.

Suhtumine Muraste Kooli laienemisse

Kõik kolm direktorit toetasid üldiselt Tabasalu progümnaasiumi loomist, kuid suhtumises Muraste Koolis 7. klassi avamisse oli märgata erinevusi. Vääna-Jõesuu Kooli direktor, Eddi Tomband, oli kategooriliselt Muraste Kooli 9-klassiliseks kasvamise vastu, nimetades seda populistlikuks käiguks, mis ei ole laste huvides. Vastuargumendina nimetas ta eelkõige Muraste enamjaolt klassiõpetaja ettevalmistusega õpetajate ebapiisavat pädevust 3. kooliastmes aineõpetajana töötamiseks. Tema sõnul on õppe kvaliteedil suur vahe, kui lapsi õpetab aineõpetaja või klassiõpetaja. Samuti tõi ta välja, et osalise koormusega õpetajate palkamisel tekivad probleemid, sest need õpetajad ei võta arendustegevustest osa ja lõhuvad sellega koolikollektiivi.

Ent Vääna Mõisakooli direktor Heli Rannik arvas, et lapsevanematel peab olema valikuvõimalus, sest on lapsi, kes ei saa suures koolis hästi hakkama, kuigi enamik ilmselt saaks. See on väga individuaalne: iga lapsevanem otsustab, mis on tema lapsele parem. Väikese kooli eelistena nimetas ta iga lapse märkamist ja toetamist andekatest kuni õpiraskustega õpilasteni välja. Samuti on tema hinnangul väikses koolis parem kliima ja vähem kiusamist. Ka Eddi Tomband nimetas, et väikses koolis on vähem kiusamist, kuid arvas, et tänapäeval saadakse ka suures koolis kiusamisele jälile. Heli Ranniku sõnul ei ole Murastes 7. klassi avamises midagi halba, juhul kui suudetakse tagada õppe kvaliteet. See on Muraste Koolile suur väljakutse, kuid juhul, kui nad hakkama saavad, on see suurepärane. Kuigi majanduslikud argumendid räägivad eelkõige ressursside koondamise kasuks Tabasallu, ei saa Heli Ranniku arvates kunagi tagada maksimaalset efektiivsust ja maksimaalset heolu, vaid tuleb leida kuldne kesktee kasumlikkuse ja rahulolu vahel.

Harkujärve Kooli direktor Külli Riistop väljendas samuti mõistvat suhtumist Muraste vanematesse, kes soovivad, et nende lapsed ei peaks koolikogukonda vahetama ja saaksid käia 9 klassi kodulähedases koolis. Samas tõi ta välja, et Muraste vanemad eeldavad, et kooli hea tase säilib ka kolmandas kooliastmes, kuid ise ta praegu ei näe, et seda oleks võimalik teha, sest praeguse õpetajate tööturu tingimustes pole võimalik leida aineõpetajaid. Kvalifitseeritud õpetajaskonna puudumine saaks Külli Riistopi hinnangul komistuskiviks ka koolitusloa taotlemisel, mistõttu jääb Muraste ilmselt Tabasalu filiaaliks. Alates 8. klassist

peaksid tema hinnangul Murastes õpetama juba Tabasalu õpetajad. Samas on õpetajatel enda mitme kooli vahel jagamine keeruline, sest see lõhub õpetaja tööpäeva, tekitab lisapingeid ning hägustab kuuluvustunnet.

Argumendid Tabasalu progümnaasiumi kasuks

Tabasalu progümnaasiumi kasuks nimetati Harkujärve Põhikoolis järgmisi argumente: asukoht lähedal, tasemerühmad, tugisüsteemid, hea huvitegevus, ujula, muusikakool. Tabasalu Ühisgümnaasiumi maine on paranenud ja on ka tehtud selgitustööd lastevanemate hulgas. Kui varasematel aastatel läks isegi kuni 90% Harkujärve kooli lõpetajatest Tallinna koolidesse, eriti kesklinna koolidesse, siis viimasel aastal valisid juba pea pooled Tabasalu Ühisgümnaasiumi. Üks takistus siiani oli halb transpordiühendus Harkujärvelt Tabasallu, aga see on paranenud ja kui tulevikus pikendatakse linnaliini buss nr 27 kuni Tabasaluni välja, muutub olukord veelgi paremaks. Eddi Tomband Vääna-Jõesuust tõi lisaks välja, et keskkonna vahetus alates 7. klassist võib õpilastele mõjuda arendavalt. Kuigi sellega kaasneb väike stress, ei toimu mugavustsooni jäädes tema hinnangul arengut. Tabasalus on ka see eelis, et aineõpetajate vahel tekib sünergia, kui on mitu sama aine õpetajat koos. Samuti nimetas ta Tabasalu tugevusena üle 40 huviringi, mille hulgast valida, kusjuures kogupäeva kooli raames on võimalik huviringe integreerida ka koolipäeva sisse. Kõige kriitilisema tähtsusega on Eddi Tombandi sõnul pädevate õpetajate ning hea füüsilise keskkonna olemasolu. Vääna Mõisakooli lõpetajatest lähevad hetkel umbes pooled Tabasallu, aga minnakse ka Keilasse ja Tallinna.

Erivajadusega lapsed

Erivajadusega lastele kavandatakse Tabasalus tugikeskust, mistõttu Külli Riistopi arvates oleks Tabasalus rehabilitatsiooniplaaniga lastele vajaliku toe pakkumine oluliselt kergem ning need lapsed peaksid niikuinii Tabasalusse sõitma. Tugipersonali loomine igasse kooli on tema hinnangul pea võimatu, sest turul napib spetsialiste. Näiteks logopeede ja magistriharidusega psühholooge on väga raske leida. Sarnast arvamust jagas ka Eddi Tomband. Tema hinnangul on mastaabi eelis see, et saaks igale erivajadusele moodustada eri väikeklassi: näiteks autistid ja käitumishäirega lapsed eraldi. Nende koosõpetamine ei ole Vääna-Jõesuu Kooli kogemuse järgi kuigi tõhus, sest nende vajadused on erinevad. Kompetentsikeskuses oleks võimalik leida ka igale erivajadusele oma spetsialist.

Suhtumine tasemerühmadesse

Suhtumine tasemerühmadesse oli üldiselt kõigis kolmes koolis positiivne. Harkujärve kooli direktor suhtub neisse väga hästi ning nende koolis pakutakse ka inglise keeles (3) ja matemaatikas tasemerühmi. Külli Riistopi sõnul on see lapse arengu seisukohalt väga positiivne. Lapsed, kes seda vajavad, nii tugevad kui ka nõrgemad, saavad lisatähelepanu ning nõrgemad ei ole sildistatud. Lennupõhine õpetamine on Külli Riistopi sõnul praeguse õpikäsituse raames väga soositud. Eddi Tomband arvas, et ainesisene diferentseerimine tasemerühmades võiks toimuda mõnes aines lennupõhiselt, et tekiks lennu identiteet ja õpilane saaks vastavalt Vögotski õpetusele areneda oma lähima arengu tsoonis. Kiiremad õpilased saaksid sel juhul areneda enda võimetekohases tempos, mis on hea andekate toetamise seisukohalt, sest Eestile on vaja andekaid inimesi, kes viiksid Eesti elu edasi. Neile on seni tema hinnangul vähe tähelepanu pööratud. Negatiivse mõjuna kardetakse Eddi Tombandi sõnul tasemerühmade puhul, et siis ei teki kollektiivsuse tunnet. Samas võib ühtekuuluvustunne tekkida ka samas huviringis või samal kooliteel käies, samas bussipeatuses

või hoovis. Heli Ranniku sõnul on tasemerühmad head sel juhul, kui suudetakse tagada objektiivsus tasemeteks jagamisel.

Lapse heaolu

Lapse heaolu koolis defineerisid koolijuhid erinevalt. Eddi Tombandi sõnul peaks püüdlema tasakaalu poole, et laps oleks rõõmus, tunneks koolist rõõmu ja tal poleks stressi, aga samas toimuks ka areng. Erinevates vanuseastmetes võib heaolu defineerida ka veidi erinevalt. Kui algklassides on eriti tähtis turvaline keskkond, füüsiline heaolu, tervislik toit, mänguline ja rõõmu pakkuv õpetamine, siis vanematelt õpilastelt oodatakse rohkem akadeemilist pingutust. Tähtis on pakkuda arendavat keskkonda. Heli Ranniku arvates on heaolu definitsioon väga individuaalne: kellele on kõige olulisem hea õpetaja, kellele hea klass, mõnele kodu lähedus. Heaolule mingit ühtset definitsiooni leida pole Heli Ranniku meelest mõttekas, sest iga laps ja lapsevanem otsustab ise, mis on talle hea. Näiteks tõid koolijuhid seoses Muraste progümnaasiumiga erinevate vanuseastmete koos- ja lahusõpetamise kohta välja nii positiivseid kui negatiivseid argumente. Ühest küljest on hea, kui nooremad saavad vanematest eeskuju võtta, aga ainult siis, kui eeskuju on hea. Teisalt õpivad kolmanda kooliastme noored üksteiselt väga palju, mis võib jällegi olla nii positiivne kui negatiivne.

4. Teaduslik vaade laste heaolule koolis

Kuidas defineerida heaolu?

Õppijate ja õpetajate heaolu on tõusnud viimasel ajal arenenud riikide hariduspoliitika huviorbiiti kui akadeemiliste saavutustega võrdväärne eesmärk (OECD, 2018). Seejuures on isegi majandusorganisatsioon OECD laiendanud heaolu definitsiooni pelgalt majanduslikult heaolult kogu isiksust, kogukonda ja planeeti hõlmavale heaolule. OECD ekspertide sõnul peab haridus valmistama õppijaid ette rohkemaks kui ainult tööeluks. Tähtis on ka üldine elukvaliteet, mis väljendub tervises, kodanikuaktiivsuses, sotsiaalsetes suhetes, hariduses, turvalisuses, eluga rahulolus ja heas keskkonnas.

Selleks, et saavutada heaolu tulevikus, peab kujundama õppijates tulevikuvalmidust näiteks õppides seadma selgeid eesmärgi, tehes koostööd teistsuguste vaadetega inimestega, avastades kasutamata jäetud võimalusi ja leides suurtele probleemidele mitmeid lahendusi. (OECD, 2018). Võib öelda, et Muraste Koolis tegeletakse läbi väärtuskasvatuse, sotsiaalsete oskuste arendamise (Vepa käitumisoskuste ja KiVa programmid) ning oma õppimise eesmärgistamise arenguevestluste kaudu tulevikuvalmiduse kujundamisega. Tabasalu Ühisgümnaasiumis on samuti rakendatud Vepa programmi ning alates 2019. aastast kavatakse rakendada ka KiVa kiusamisvastase kooli programmi, kuid Murastes on nendele oskustele seni pööratud süsteemsemat tähelepanu. Samas on kiusamist kogunud õpilaste arv 2018. aasta Innove rahulolu uuringu järgi Tabasalus võrreldes riigi keskmisega siiski märgatavalt madalam.

Agentsus kui tulevikuvalmiduse ja heaolu saavutamise eeltingimus

Oluline märksõna tulevikuvalmiduse ja heaolu saavutamisel on OECD ekspertide hinnangul õppijates ja ka õpetajates **agentsuse arendamine**. Agentsuseks nimetatakse vastutustundlikku osalemist maailmas, millega kaasneb võime mõjutada inimesi, sündmusi ja olukordi paremuse

suunas. (OECD, 2018) Samas ei ole agentsus ainult individuaalselt saavutatav isikuomadus, vaid sõltub paljuski meid ümbritsevatest struktuursetest faktoritest ja ressursidest nagu näiteks koolikultuur, reeglid ja suhted (Priestley, Biesta & Robinson, 2015, 2). Inimesed tegutsevad alati piiratud ressursside ning piiravate regulatsioonide tingimustes, seega pole kellelgi absoluutset vabadust. Agentsus tähendab aga, et piirangute kiuste (või vahel ka just regulatsioonide olemasolu tõttu) on võimalik tegutseda oma eesmärkide nimel ning juhtida oma tööd ja elu. Agentsus seostub muu hulgas võimestatuse, enesetõhususe ning õpetajate puhul professionaalsusega (Erss, 2018). Selle arendamine on tõstetud esiplaanile ka Eesti järgmise haridusstrateegia heaolu ja sidususe tööühma visioonidokumendis (Lauristin jt. 2019).

OECD rõhutab, et agentsuse toetamiseks on vaja lisaks õppija individuaalsusele pöörata tähelepanu ka laiemale suhete võrgustikule õppija ja tema eakaaslaste, õpetajate, perekonna ja kogukonna vahel, mis mõjutavad õppimist. Agentsuse saavutamiseks on oluline toetada oma tegevuse eesmärgistamist ning vajalike sammude planeerimist eesmärgi saavutamiseks. Seejuures on kasulik luua personaliseeritud õpikeskkondi, mis toetavad ja motiveerivad igat õpilast järgima oma huvisid, aitavad luua seoseid erinevate õpikogemuste ja -võimaluste vahel ning julgustavad õppijaid looma oma õpiprojekte koostöös teistega. Teiseks aitavad agentsust saavutada tugevad põhipädevused: igakülgne kirjaoskus, matemaatilised ja digipädevused ning üha olulisemaks muutuv andmete analüüsioskus (*data literacy*). Aga olulised on ka füüsiline ja vaimne heaolu. (OECD, 2018, 4). Niisiis ei ole heaolu OECD kirjelduses mitte ainult tulevikule suunatud projekt, vaid füüsiline ja vaimne heaolu nüüd ja praegu on kõige muu saavutamise eeltingimus.

Võib öelda, et agentsuse kujunemist toetavad omal moel nii Tabasalu kui ka Muraste kool. Kui Muraste Koolis pööratakse tähelepanu eelkõige õppija oskusele seada endale õpieesmärke ja neid analüüsida, samuti iga õpilase arengu individuaalsele jälgimisele ning tagasisidestamisele, siis Tabasalus püütakse arvestada õpilaste huvide ja võimetega, luues tasemerühmi ning toetada agentsuse kujunemist, rõhutades akadeemilisi pädevusi. Mõlemas koolis tehakse ka lõimitud aineõpet ning projektõpet. Muraste Kooli puhul võib tugevusena nimetada projektõppe tulemuste esitamist lastevanematele aastalõpu konverentsidel, mida saab ka kasutada õpilaste eneseanalüüsi oskuste arendamiseks ning aastakokkuvõtete tegemiseks, mis kõik soodustavad agentsuse ning vastutusvõime kujunemist.

Võimetepõhiste tasemerühmade poolt- ja vastuargumendid

Õpilaste grupeerimine võimete või õpitulemuste põhjal on maailmas levinud praktika, eriti akadeemilistes põhiainetes nagu matemaatika, lugemine, loodusained ja võõrkeeled. Samas mõistetakse selle all erinevaid asju. Näiteks tuleks eristada kahte enam levinud grupeerimisvormi. Esimene tähendab õpitulemuste ja/või võimete põhist grupeerimist (ingl. k. *ability grouping*), mille eesmärk on luua homogensemaid grupe, kus õpetajad saaksid pakkuda paremini õpilase vajadustele vastavat õpetust ja õpilastel oleks võimalus õppida sarnase võimekusega kaaslaste seltsis. Samas ei ole tegemist püsiva grupeerimisega, mis teeks takistusi kooli lõpetamiseks või edasise karjääriritee valikuks. Teine grupeerimismeetod (ingl. k. *tracking*) tähendab õpilaste suunamist erinevatesse õppesuundadesse ja õpiradadele, mis viivad erinevate karjäärideni (n keskkariduses jaotumine akadeemilisse üldharidusse ja selle alaharidusse või kutseharidusse). (Steenbergen-Hu, Makel, Olszewski-Kubilius, 2016). Siinkohal võtame vaatluse alla vaid esimese variandi.

Võimetepõhine grupeerimine on üks vastuolulisemaid teemasid haridusuuringutes. Selle pooldajad väidavad, et see on tõhus meetod, kuidas õpetada väga erineva eelneva teadmiste ja oskuste taseme või võimekusega õpilasi (Tieso, 2003). Kriitikud väidavad, et võimekuse põhine grupeerimine suurendab lõhesid õpitulemustes, hariduslikku ebavõrdsust ning halvendab õpilaste psühhosotsiaalset heaolu ja langetab madalamatesse gruppidesse paigutatud õpilaste enesehinnangut. (Belfi, Goos, De Fraine, & Van Damme, 2012; Oakes, 2008).

Poliitikud ja õpetajad usuvad tihti, et õpilaste grupeerimine võimete alusel tõstab õpitulemusi, parandab õpilaste motivatsiooni ja enesekindlust ning loob võimalusi igähele õppida endale sobivas tempos ning sobival raskusastmel. (Department for Education and Skills, 2005; Labour Party 1997; Wilkinson, Penney, & Allin, 2016). Õpetajatel on enda sõnul lihtsam tunde ette valmistada ja läbi viia võimetelt homogeenses rühmas (Wilkinson jt. 2016; Araújo, 2007; Hallam and Ireson, 2003; Hallam et al., 2004). Andekatele õpilastele soovitatakse võimete järgi valitud grupis õppimist ja ka õppekava kiiremat läbimist, olenemata vanusest. 13 metaanalüüsil põhinev uuring, mis analüüsis 100 aasta lõikes võimetepõhise grupeerimise kohta käivaid uuringuid, näitas, et klassisisisesel grupeerimisel, vanuseülesel ainepõhisel grupeerimisel ning spetsiaalsel andekatele mõeldud grupeerimisel oli üldiselt soodne mõju õpilaste õpitulemustele. Klassisisest grupeerimist kasutatakse tihti algkoolis, kus ühe klassi sees luuakse ajutisi väiksemaid grupeerimise erineva arengutaseme või võimekusega lastele. Vanuseülene grupeerimine aineti tähendab aga, et koos võivad õppida erinevates klassides ja erinevast vanusest õpilased, kui neil on aines sarnane tase (näiteks võõrkeeles). Kasu said nii kõrgesse, keskmisesse kui ka madalasse gruppi kuulunud õpilased, kusjuures eriti positiivselt mõjus kiiremat õppekava läbimist võimaldav grupeerimine andekatele. (Steenbergen-Hu, Makel, Olszewski-Kubilius, 2016).

Samas on palju uuringuid, mis on võimetel põhineva grupeerimise suhtes skeptilised. Üks kõige mahukamaid uuringutulemuste sünteesi pärineb Robert Slavinilt, kes uuris õpilaste grupeerimise kohta käivat kirjandust algkoolis ja keskkoolis 60 aasta vältel. Kuigi osad uuringud näitasid positiivset ja osa negatiivset mõju õpitulemustele ja ebavõrdsusele, siis ta järeldas, et tegelikult ei oma võimete järgi grupeerimine mingit mõju sooritusele ega ebavõrdsusele, sest erinevused tulemustes tulenesid uuringute juhuslikest või süstemaatilistest mõõtmisvigadest (Slavin, 1987; Slavin, 1990). Adam Gamorani arvates ei tähenda see veel, et grupeerimise mõju oleks null, vaid mõju sõltub sellest, mis toimib klassiruumides pärast õpilaste jaotamist gruppideks. Kui õpetajad kasutavad kõigi gruppide peal täpselt sama meetodikat, siis ei saa oodata tavalisest positiivsemad ega negatiivsemad tulemusi. (Gamoran, 1992). Kahjuks on uuringutes leitud, et õpetajad, kes õpetavad madalamasse gruppi liigitatud õpilasi, ei oota nendelt õpilastelt kuigi palju, mistõttu nad pakuvad neile õppekava lahjemat ja ebahuvitavam varianti. See aga halvendab nende õpilaste motivatsiooni, võimalusi õppida ja liikuda ühest grupist teise (Macqueen, 2013). Näiteks USA kontekstis on leitud, et keskkooli akadeemilise suuna õpetajad, kes õpetavad võimekamaid õpilasi, on entusiastlikumad ja valmistavad tunde paremini ette (Rosenbaum, 1976; Oakes, 1991). Õpetajad võistlevad omavahel au eest õpetada andekamaid ja tavaliselt saavad selle au osaliseks kogenumad ja parema mainega õpetajad (Finley, 1984; Oakes, 1991). Samuti pööravad õpetajad kõrgematele kognitiivsetele oskustele nagu probleemide lahendamine ja kriitiline mõtlemine pigem tähelepanu kõrgema võimekusega klassides (Oakes, 1985), samas kui madalama võimekusega klassides on tunnid tihti fragmenteeritud ning pearõhk on töölehtedel ja päheõpitud teksti ettekandmisel (Page 1992). Tihti õpetavad madalamates

gruppides ka vähem professionaalsed õpetajad. Lisaks kulub õpetajatel madalama võimekusega õpilaste klassides rohkem aega distsipliini hoidmisele ja nii jääb vähem aega õpetamiseks (Oakes, 1985). Viimase aja uuringud Suurbritannias on näidanud, et võimekamad saavad omasuguste hulgas õppimisest kasu ja arenevad kiiremini, aga keskmised ja nõrgemad saavutavad kokkuvõttes vähem kui koolides, mis ei sorteeri õpilasi võimekuse järgi (Parsons & Hallam, 2014). Eestis läbi viidud 9. klasside õpilaste uuringus leiti, et tasemerühmades matemaatikat õppinud ja segarühmades õppinud õpilaste matemaatikaeksami tulemustes, motivatsioonis, tajutud võimekuses või rahulolus ei olnud mingit vahet. Ainult segarühmades õppinud tundsid oma matemaatika õpetaja poolt rohkem emotsionaalset tuge (Jõgi, 2017).

Eelolevast kirjanduse ülevaatest võib järeldada, et kui tegeleda võimekuse põhise grupeerimisega, on vaja erilist tähelepanu pöörata sobivale metoodikale, õpetajate saavutusootustele ning motivatsioonile erineva võimekusega õpilastega töötada. Selleks võivad õpetajad vajada ka rohkem teadmisi. Psühholoogiadoktor Anna-Liisa Jõgi soovitus on, et nõrgemaid õpilasi peaksid õpetama kogenumad ja parema ettevalmistusega õpetajad ning nõrgemaid tuleb toetada vähemalt sama palju või rohkem kui tugevaid (Jõgi, 2017). Niisiis sõltub grupeerimise tulemuslikkus sellest, kuidas seda tehakse.

Psühholoogiline heaolu

Koolimeeldivuse ja koolirahulolu uuringud

Psühholoogilist heaolu on teaduskirjanduses tihti käsitletud sügavamalt teoretiseerimata (Ryff & Keyes, 1995). Valdavalt on lähtunud pragmaatilistest kaalutlustest, kus õnne on defineeritud kui tasakaalu positiivsete ja negatiivsete tunnete vahel (Bradburn, 1969), kusjuures tähtsam kui millise intensiivsusega need tunded esinevad, on tunnete esinemise sagedus (Diener & Larsen, 1993). Teine suund on olnud sotsioloogide poolt viljeldav eluga rahulolu mõõtmine nii üldiselt kui ka konkreetsetes valdkondades nagu näiteks töö, sissetulek, sotsiaalsed suhted, kool jne (Andrews & McKennel, 1980; Andrews, 1991). Seejuures eristatakse vastavalt Herzbergi kahe faktori teooriale rahulolematust ja rahulolu puudumist. Rahulolu vastand pole mitte rahulolematust, vaid rahulolu puudumine, kusjuures rahuolematuse vähendamine ei too veel endaga kaasa rahulolu, vaid tegemist võib olla nn „hügieenifaktoritega“, mida peetakse endastmõistetavaks nagu näiteks häid suhteid. Selleks, et saavutada rahulolu, on vaja tekitada motivatsiooni näiteks saavutuste, tunnustuse ja enesearengu kaudu (Herzberg jt., 1959). Seda mudelit on ka edasi arendatud nn kolme valdkonna mudeliks, kus rahulolematuse põhjustest eristatakse kooli kontekstis koolisiseseid ja kooliväliseid faktoreid (Dinham ja Scott, 2000). Spetsiifilises valdkonnas läbiviidavate rahuloluuuringute hulka võiks liigitada ka enamiku koolilaste heaolu ja rahulolu-uuringud.

Koolilaste heaolu puudutavad uuringud Eestis on andnud põhjust muret tunda. Kuigi Eesti koolilaste õpitulemused on rahvusvahelises võrdluses väga head, on laste subjektiivne heaolu madal. Samas on maid (näiteks Albaania), kus õpilaste akadeemilised tulemused on võrdlemisi madalad, kuid subjektiivne heaolu on kõrge (Inchley jt. 2016, OECD, 2014). Siiski, viimase PISA uuringu (OECD, 2016) järgi on 90,7% Eesti 15-aastastest eluga rahul, kuid Eesti noorte kuuluvustunne on rahvusvahelises võrdluses alles 38. kohal. Kuuluvustunnet mõõdeti PISA testis näiteks küsimustega, kas teised õpilased peavad temast lugu, kas ta leiab kergesti sõpru, kas ta tunneb end üksikuna, tõrjutuna ja kohmakana ning kas

ta tunneb, et kuulub oma kooli. Kuuluvustunne on kõrgem parema koduse taustaga õpilastel (Pealinn, 19. aprill 2017). Rahvusvahelise laste heaolu uuringu „Children’s Worlds Study“ (2013/2014) järgi langeb koolimeeldivus Eesti laste hulgas 16 riigi võrdluses kõige kiiremini ja kõige drastilisemalt: kui 8-aastastest lastest väidab üle poolte, et neile meeldib koolis käia, siis 11-aastastest kinnitab nii vaid 13,5%. Eriti kiiresti langeb koolimeeldivus tüdrukute hulgas (Kutsar & Kasearu, 2017, 143). Sarnast tendentsi võis märgata ka teiste arenenud Euroopa riikide puhul nagu Saksamaa, Poola, Suurbritannia ja Hispaania.

Kuigi täpseid põhjusi, miks koolimeeldivus Eestis nii järsult langeb, ei ole õnnestunud välja selgitada, peetakse koolimeeldivuse üheks olulisemaks eeltingimuseks **turvatunnet** koolis. Seda ennustab kõige rohkem kuulumine laste gruppi, kellele meeldib koolis käia. Vajadus turvalisuse järele on kõigi inimeste universaalne vajadus, sealhulgas laste vajadus. Samas ei ole antud uuringu põhjal võimalik kindlalt väita, mida lapsed mõtlevad, kui nad ütlevad, et tunnevad end koolis turvaliselt. Võib siiski oletada, et turvatunde puudumine on seotud kiusamise kogemusega kaaslaste või õpetajate poolt, tunde, et ollakse jäetud toetuseta või kuuluvustundeta, et puudub võimalus arendada agentsust ja osaleda ühistes tegevustes. Samuti mängib koolimeeldivuses olulist rolli **õpetajate suhtumine**. Kui õpetajad kohtlevad õpilasi õiglaselt, kuulavad ja võtavad arvesse seda, mida õpilased ütlevad, siis on õpilastel positiivsem suhe kooli ja nad on rohkem motiveeritud õppima. Samuti mängivad koolimeeldivuse suurendamisel olulist rolli **sõprussuhted kaaslastega**, kes omavad raskustest ülesaamisest teraapilist mõju (Kutsar & Kasearu, 2017, 146). Positiivsete sõprussuhete kujunemise soodustamine peaks samuti olema nii perekonna kui ka kooli ülesanne. Näiteks Tabasalu Ühisgümnaasiumis on sõprussuhetele hästi mõjunud lennupõhiste rühmade tekitamine, mis on võimaldanud õpilastel leida uusi sõpru. Murastes tegeletakse spetsiaalselt sotsiaalsete oskuste arendamisega, mis peaks samuti positiivselt mõjutama õpilaste omavahelisi suhteid, sealhulgas sõprussuhteid.

Suhted koolis: distsipliin ja koolikiusamine

Kui rahvusvahelise õpetajate uuringu TALIS 2013 järgi pidasid Eesti õpetajad oma suhteid õpilastega OECD riikide keskmisest halvemaks, siis 2018. aasta uuringu järgi on toimunud suhetes õpetajate hinnangul positiivne nihe. Õpetajad hindavad nii koolikultuuri üldiselt kui ka distsipliini varasemast paremaks. Samas seostatakse seda pigem õpetajaskonna vananemisega Eestis. Vanemad ja kogenenumad õpetajad oskavad üldjuhul end paremini kehtestada ja tagada parema distsipliini (OECD, 2019). Tabasalu Ühisgümnaasiumi 4. klassi õpilased hindasid 2018. aasta Innove uuringus nii distsipliini koolis kui ka üldist kooliga rahulolu Eesti keskmisest kõrgemalt (distsipliin vastavalt Tabasalus 3,8 palli vrdl. 3,6 ja kooliga rahulolu 4,2 vrdl. 3,9). Samuti arvavad Tabasalu õpilased, et nende õpetajad huvituvad keskmisest rohkem sellest, kuidas neil koolis läheb, mis näitab, et õpetajad hoolivad neist. Ka kiusamist kogenud laste arv Tabasalus on üldiselt vabariigi keskmisest madalam, mis on positiivne, kuid selles valdkonnas on kindlasti veel arenguruumi. Näiteks on nende laste arv, kes on sageli kogenud solvamist või ähvardamist internetis ning kelle asju on sageli ära võetud sama, mis vabariigis keskmiselt, vastavalt 4% ja 7% (tyg.ee/oppima). TALIS 2018 uuring näitab, et direktorite hinnangul on praegu Eesti koolides kiusamist vähem

kui 2013. aastal läbiviidud uuringu ajal, mis tähendab, et ilmselt on nii mõnedki kiusamise ennetamisprogrammid nagu KiVa vilja kandnud.

Muraste Kooli kohta on olemas Tallinna Ülikooli poolt 65 koolis läbiviidud „Kooliuuring 2019“ andmed, milles uuriti mitmeid koolielu ja koolikultuuri näitajaid, teiste hulgas koolikultuuri ja õpetajate läbipõlemisega seotud faktoreid nagu näiteks distsipliiniprobleemid. Vastavalt sellele uuringule hindasid Muraste õpetajad 7-palli skaalal distsipliiniprobleeme kui stressorit 5 palliga ning väitsid, et distsiplineerimatud õpilased segavad tihti õppetöö läbiviimist isegi veidi enam kui 5 palli ulatuses. See on võrreldes teiste koolidega suhteliselt kõrge näitaja, mis näitab, et distsipliin valmistab õpetajatele tihti peavalu. Samuti võtab korra hoidmine õpetajatelt rohkesti energiat (hinnang ligi 5 palli).

Kiusamise leviku kohta Murastes mul statistilised andmed puuduvad, kuid direktor Priit Jõe hinnangul on kiusamise ennetamisele rohkelt tähelepanu pööratud ning õppijate üldine turvatunne ning suhted kaaslaste ja õpetajatega seetõttu keskmisest paremad. Samas algatati 2017. aastal Harju maavalitsuse poolt järelevalve Muraste Kooli üle, sest mitmed lapsevanemad olid pöördunud maavalitsuse ja Haridus- ja Teadusministeeriumi poole kaebustega õpilaste vahelisest füüsilisest ja vaimsest vägivallast, mis ei leidnud koolis osapooli rahuldavat lahendust. Intsidendidesse olid segatud mõnel juhul HEV õpilased, kes olid lisaks kaasõpilastele ka õpetajate suhtes füüsiliselt vägivaldsed. Ühe õpilasega oli mitmel korral vestelnud ka politsei. Järelevalveametniku hinnangul ei olnud kool loonud kõigile HEV õpilastele nende vajadustele ja võimetele sobivat keskkonda. Näiteks õppis väikeklassi suunatud õpilane tegelikult tavaklassis ega saanud seal hästi hakkama. (vt. Mikli, 2017). Loomulikult võib igas koolis esineda vägivallajuhtumeid ja alati ei suudeta neile leida head lahendust. Siiski võib arvata, et praeguseks on olukord tublisti paranenud. Seda kinnitab ka „Kooliuuring 2019“, mille järgi valitseb Muraste Koolis õpetajate hinnangul valdavalt suhetele ja innovatsioonile keskenduv paindlik koolikultuur. Nende näitajate poolest on Muraste Kool Eesti koolide hulgas esirinnas.

Laste ja noorte vaimne tervis

Kahjuks näitavad uuringud, et Eesti koolilaste vaimne tervis on halvenenud. Võrreldes 2010. aastaga on vaimse tervise ja käitumisprobleemidega laste arv kasvanud rohkem kui kolm korda. (Kutsar, Soo, Mandel, 2019, 50). Rahvusvahelise laste terviseuuringu *Health behaviour of school aged children* järgi tunnistasid 40% tüdrukuid ja 24% poisse vanusegrupis 11-15, et neil oli viimase 12 kuu jooksul depressiivseid mõtteid (Aasvee jt. 2016) ning 14,4% tüdrukutest ja 11,1% poistest 7.-9. klassi õpilaste hulgas oli mõelnud samal perioodil enesetapule (Mark, 2018, 36). Kuigi tüdrukute ja naiste hulgas on depressioonile kaldumist ning enesetapu mõtteid rohkem, viivad poisid ja mehed tõenäolisemalt oma suitsiidimõtte ellu (Värnik jt. 2009). Soolisi erinevusi depressioonis ja suitsiidikäitumises põhjendatakse hormonaalsete erinevustega ning sotsiaalsest soorollist tingitud erinevate toimetulekustrateegiatega (Mark, 2018, 36). Tüdrukud otsivad tõenäolisemalt abi ja räägivad oma tunnetest kui poisid, kes võivad maskeerida depressiooni mehelikult aktsepteeritud käitumisnormidega nagu riskikäitumine, agressiivsus, vihahood, vägivald, madal impulsikontroll ja näiteks alkoholi kuritarvitamine (Möller-Leimkühler, 2003; Rutz, von Knorring, Pihlgren, Rihmer and Walinder, 1995). Eesti kontekstis on leitud, et teismelised tüdrukud kalduvad depressiooni sümptomeid internaliseerima ning need väljenduvad tihti näiteks kurbuses, rahulolematuses oma kehaga ning somaatilistes vaevustes nagu pea- ja kõhuvalud. Samas poiste puhul avaldub depressioon käitumises ning üks suuremaid

depressiooni ennustavaid faktoreid on ebakompetentsuse tunne ning hirm teha vigu (Mark, 2018, 37). Seetõttu peavad õpetajad hoolega kaaluma, kuidas anda õpilastele tagasisidet, nii et see motiveeriks õppima ja oma käitumist parandama, mitte ei hävitaks enesekindlust. Muraste Kooli arenguveestluste süsteem, kus aktiivseks subjektiks on õpilane ise, kes õpib ennast analüüsima ja endale eesmärged seadma, samas saades tagasisidet ka õpetajalt, toetab enesekindluse kujunemist. Eve Kikase väljatöötatud üldoskuste hindamine on samuti heaks infoallikaks nii õpilasele, tema vanematele kui õpetajatele edasiste sihtide seadmiseks ja õpilase toetamiseks, mis peaks kindlustama, et igat õpilast ja tema muresid on märgatud.

Sotsiaalselt survestatud perfektsionism, mis väljendub usus, et teised hindavad sind ainult siis, kui oled perfektne või teised seavad su käitumisele ebarealistlikke ootusi, on samuti depressiooni soodustav faktor (Mark, 2018, 37). Saavutustele ja edule orienteeritus võib omada vaimsele tervisele nii positiivset kui negatiivset mõju. Ühest küljest võib see tuua sotsiaalset tunnustust ja mõjuda hästi identiteedile ja tervisele, aga teisalt võib see tähendada ka pidevat soorituse survet, hirmu ebaõnnestuda ning murede allasurumist (Möller-Leimkühler, 2003). Kuna depressiooni- ja suitsiidirisk kasvab just teismeeas, peaks selle vanusegrupi vaimse ja emotsionaalse heaoluga eraldi tegelema. Samuti seostatakse vaimse tervise probleemidega koolis edasijõudmatust ja sotsiaalse küpsemise probleeme. Oluline on, et õpilane saaks oma murega usaldusväärse täiskasvanu poole pöörduda, olgu selleks siis lapsevanem, õpetaja, kooliõde või psühholoog. Kahjuks on see näitaja Tabasalu Ühisgümnaasiumi 4. klasside õpilaste hinnangul väiksem kui Eestis keskmiselt (vrld. 49% Tabasalus ja 52% Eestis keskmiselt).

Hea on, et Tabasalu Ühisgümnaasium on progümnaasiumi astmes rakendanud alates 2018./2019. kooliaastast kogemusõppe programmi, kus oma ala eksperdid räägivad teismelistega oma rahakoti planeerimisest, inimese psühholoogiast, suhetest ja seksuaalkäitumisest. Need tunnid on saanud õpilastelt väga positiivset tagasisidet (tyg.ee/oppima). Muraste Koolis aga toimuvad iganädalaselt väärtuskasvatuse tunnid, mis samuti toetavad õpilaste sotsiaal-emotsionaalset arengut. Samas tunnistas Tabasalu Ühisgümnaasiumi direktor, et tema koolis on põhirõhk sooritusel ja headel akadeemilistel tulemustel, mis võib haavatavamatele õpilastele tähendada kõrgendatud stressi ja depressiooniriski. Seevastu Muraste Kooli õpetajad andsid kooli tulemuslikkusorientatsioonile üsna tagasihoidliku hinnangu: 7-pallilisel skaalal veidi alla 4,5 palli.

Heaolu väikses või suures koolis

PISA 2015 õpilasuuring näitas, et OECD riikides on suuremate koolide õpilastel üldiselt paremad tulemused loodusainetes ja nad valivad suurema tõenäosusega loodusainetega seotud karjääri. Samas oli väikestes koolides parem distsipliin loodusainete tundides ning väikeste koolide õpilased ei puudunud koolist ega hilinenud tundidesse nii tihti kui suurte koolide õpilased. Samuti ütlesid väikestes klassides õppivad õpilased, et õpetajad kohandasid õppetööd paremini õppijate vajadustele, teadmiste tasemele ja arusaamisele. (OECD, 2018,11). Seega võib seostada väikeses koolis ja klassis õppimist õppijate suurema heaoluga, kuid suurem kool võib pakkuda paremaid võimalusi heade pädevuste omandamiseks erialateadmisi nõudvates õppeainetes.

Psühholoogilise heaolu teooriad: Ryffi kuue faktori mudel ja isemääramisteooria

Samas neid teadustöid, mis seletaksid teoreetiliselt lahti, mis on psühholoogiline heaolu ja millistest komponentidest see koosneb, on suhteliselt vähe. Järgnevalt piirdun kahe teooriaga: Ryffi kuue faktori mudeli ja isemääramisteooriaga.

Üks laialt kasutatavaid täiskasvanute psühholoogilise heaolu mõõtmise vahendeid põhineb Carol Ryffi kuue faktori mudelil, mis on inspireeritud Aristotelese Nichomachose eetikast. Aristotelese järgi pole elu eesmärk mitte end hästi tunda, vaid elada vooruslikult. Need kuus faktorit, mis mõjutavad inimese heaolu, on niisiis: 1) iseendaga ja oma eelneva eluga leppimine, 2) positiivsete suhete loomine teistega, 3) autonoomia nii mõtetes kui tegudes, 4) oma eluga toimetulek keerulistes keskkondades („environmental mastery“), 5) tähenduslike eesmärkide poole püüdlemine, mis annavad elule mõtte ning 6) jätkuv isiklik areng uute kogemuste näol (Ryff & Keyes, 1995). Samas on seda mudelit adapteeritud ka laste ja noorukite psühholoogilise heaolu hindamiseks, näiteks rahvusvahelises laste heaolu uuringus Children's Worlds 2015. Selle teooria puhul on silmatorkav, et positiivsetele emotsioonidele on pööratud suhteliselt vähe tähelepanu ja mõni aspekt, näiteks tähenduslike eesmärkide poole püüdlemine võib nõuda ka tõsist pingutust ja distsipliini, mis on vastuolus hetkelise õnnetundega. Niisiis ei peaks psühholoogilise heaolu puhul mitte keskenduma õnnetundele, vaid üllamatele eesmärkidele, mis on seotud inimese positiivse funktsioneerimisega (Ryff & Keyes, 1995, 725).

Isemääramisteooria on Eestis väga populaarne ja on olnud aluseks ka Innove koolirahulolu uuringute väljatöötamisel ning ka osalt nn „muutunud õpikäsituse“ kirjeldamisel. Selle teooria loojad on Richard M. Ryan ja Edward L Deci (1985, 2000). Tegemist on põhimõtteliselt motivatsiooniteooriaga, mis ütleb, et kõigil inimestel on kolm psühholoogilist põhivajadust, mida õpikeskkond ja õpetajad peaksid arvestama: **vajadus seotuse järele** teiste inimestega, **vajadus autonoomia järele** ning **vajadus kompetentsuse järele**. Ehk õpilased tahavad koolis olla kaaslaste ja õpetajate poolt aktsepteeritud ja hinnatud, nad tahavad, et neile pakutaks valikuid selle osas, mida, kuidas ja millal nad õpivad ning nad tahavad saada positiivset tagasisidet ja tunda, et nad on milleski head. Teooria eristab välist ja sisemist motivatsiooni, näidates, kuidas jätkusuutlikuks arenguks ja meisterlikkuse saavutamiseks on oluline eelkõige sisemine motivatsioon, kuid selle puudumisel kõlbab ka välimine motivatsioon, juhul kui see on õppija poolt sisemiselt omaks võetud. Näiteks kui selgitada õpilastele, milleks on vaja midagi õppida ja kuidas see neile kasulik on, võivad nad teha rohkem pingutusi selle omandamiseks kui sel juhul, kui nad õpivad pelgalt õpetajale, lapsevanemale, hirmu tõttu või hinde saamiseks. Võti on niisiis õppimise mõtestamises.

Nagu näha, on neil kahel teorial ka ühiseid punkte nagu näiteks autonoomia, seotuse vajadus ja isiklik areng ehk kompetentsuse vajadus. Iseendaga leppimine, oma keskkonnaga toimetulek ja tähenduslike eesmärkide poole püüdlemine võiksid olla olulised just vaimse tervise mõttes ja need võiksid olla näiteks teemad, mida arutada arenguestlustel. Õpetajate autonoomia on Muraste Koolis vastavalt Kooliuuring 2019 andemetel suhteliselt kõrge (hinnang, 5,6 palli 7-skaalal). Õpilaste autonoomiat toetavad projektõpe ja arenguestluste formaat. Võib arvata, et sotsiaalse ja emotsionaalse arengu toetamine Murastes avaldab ka soodsat mõju õpilaste seotusevajadusele ja üldisele suhete kvaliteedile. Ka Tabasalu Ühisgümnaasiumi 4. klasside õpilaste hinnangul on nende põhivajadused autonoomia ja seotuse järele rahuldatud kõrgemal tasemel kui Eestis keskmiselt (tyg.ee/oppima). Kompetentsusevajaduse rahuldamisel on Tabasalu progümnaasiumil eelis, sest sinna on

koondunud parem ainealane kompetentsus õpetajate näol, samuti aineõppeks sobivad ruumid ja varustus. Muraste Kool peab alles hakkama 3. kooliastme kompetentsust looma.

Füüsiline heaolu

Seoses füüsilise heaoluga on traditsioonilises koolikorralduses tihti kritiseeritud õpilaste biorütmidega mitteametamist. Eriti puudub see teismelisi, kes kannatavad tihti kroonilise unepuuduse all ega ole võimelised hommikul kell 8.00 tõhusalt koolipäeva alustama. Unepuudus põhjustab aga õpitulemuste langust, suurenenud ärrituvust ja agressiivsust, samuti depressiooni ja riskikäitumist. Isegi varem magamaminek ei paranda olukorda, sest teismeliste aju hakkab lihtsalt hiljem unehormooni tootma ega lase neil enne kella 11.00 uinuda. Samas vajavad teismelised sama palju und kui lapsed, keskmiselt 8,5-9,5 tundi, mistõttu soovitatakse teismeliste veidi hilisemat koolipäeva algust (National Sleep Foundation). Muraste Koolis algavad tunnid kodulehe andmetel kl. 8.30 ja Tabasalu Ühisgümnaasiumis kl. 8.00. Ilmselt on suuremas koolis koolipäeva alguse nihutamine hilisemaks keerulisem, sest söögivahetunde on rohkem vaja ära mahutada. Sel juhul jäävad ka söögivahetunnid lühemaks, mis tähendab, et süüa tuleb kiirustades. Samas on Tabasalu 4. klasside õpilased Innove 2018. aasta rahuloluuuringu kohaselt toitlustamisega (koolitoiduga) üldiselt väga rahul (tyg/ee/oppima).

Teiseks ei pöörata uuringute kohaselt paljudes koolides piisavalt tähelepanu laste ja noorukite liikumisvajadusele. Tervise Arengu Instituudi osalusel aastatel 2007-2011 läbi viidud uurimuses selgus, et enamuse Euroopa, sh Eesti koolilastest ei ole kehaliselt piisavalt aktiivsed. Rahvusvaheliste soovituste järgi peaksid lapsed liikuma mõõduka kuni tugeva koormusega vähemalt 60 minutit päevas, kuid Eestis olid tervise säilitamiseks optimaalsel määral aktiivsed vaid 13% 2-10 aastastest tüdrukutest ja 27% poistest. Vähene liikumine soodustab ülekaalulisuse teket. Istudes veedetud aeg kasvab Eestis lastel eriti alates 10. eluaastast ning samas jääb iga aastaga vähemaks mõõdukat kuni tugevat kehalist aktiivsust (TAI, 2016). Spordiarst Gunnar Männiku sõnul parandab juba ainult 4 minutit aktiivset liikumist korraga laste ajutööd sel määral, et paraneb keskendumisvõime, mälu ja õpitulemused, seda eriti poistel (Männik, Postimees, 13.02.2019). Seetõttu on viimastel aastatel mitmes koolis, sh. Tabasalu Ühisgümnaasiumis ja Muraste Koolis sisse viidud kohustuslikud õuevahetunnid. Murastes on need lausa 40 minutit pikad ja toimuvad iga ilmaga.

Füüsilise heaolu parameetreid on veel teisigi, näiteks kooli füüsiline keskkond. Tabasalu Ühisgümnaasiumi puhul võib esile tõsta väga häid sportimisvõimalusi: kooli juures on ujula, spa, suusabaas ja suusarajad, mitmed spordisaalid: (lauatennis, squash, jõusaal, idamine saal, võimlemissaal, akrobaatika ja tantsusaal ning suur spordisaal). Õuevahetundide ajal on võimalik mängida lauatennist ja sisehoovis teha muid tegevusi. Koolis on mitmeid õpilastele loodud rekreatsioonialasid diivanite ja infotahvlitega. Samuti on tulevikus kavas ehitada moodne loodusainete integreeritud õppe labor ja moodsate vahenditega paranevad võimalused kunstide, tööõpetuse ja käsitöö vallas.

Ka Muraste Koolis on hetkel hea füüsiline keskkond ning moodsalt sisustatud koolimaja, sh. lift liikumiskustega inimestele, kuigi puudub ujula ja sportimisvõimalused on tagasihoidlikumad. Kaasaegselt sisustatud ainekabinettide ja labori rajamiseks vajaks kool lisainvesteeringuid.

Kokkuvõte

Kokkuvõtlikult esitan tabelina Tabasalu Ühisgümnaasiumi, sealhulgas planeeritava nn progümnaasiumi ning Muraste Kooli kohta käivad heaolu indikaatorid.

Õppija heaolu

Heaolu indikaatorid	Tabasalu progümnaasium	Muraste kool
Agentsuse kujundamine	Rõhk akadeemilistel oskustel, huvide ja võimete põhised tasemerühmad (?), projektõpe	Õppimise eesmärgistamine ja õppijate eneseanalüüs, kujundav hindamine, projektõpe
Õppe diferentseerimine	tasemerühmad	Väiksemad rühmad ingl. k., 2 abiõpetajat
Turvatus (s.h. kiusamise puudumine)	Kiusamise tase keskmisest madalam, 2019/2020 õ.a. võetakse kasutusele KiVa programm	Kiusamisega tegeletakse, programm KiVa
Distsipliin	4. klassides üle Eesti keskmise hea	Valmistab õpetajatele muret
Õpetajate suhtumine	Õpetajad hoolivad (4. klasside arvates)	Õpetajad hoolivad, on soojad ja sõbralikud
Sõprussuhted	Lennupõhises õppes leiab uusi sõpru	Käitumismäng VEPA ja sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste treening
Koolikultuur	Tulemustele orienteeritus	Suhetele ja innovatsioonile orienteeritus
Vaimne tervis	Usaldusisiku leidmine koolis alla Eesti keskmise; saavutussurve. Samas hea kogemusõpe teismelistele olulistel teemadel: suhted, seksuaalsus jne.; tugispetsialistid olemas	Väärtuskasvatuse tunnid, emotsionaalsete ja sotsiaalsete oskuste arendamine, õpiabitunnid; puudub koolipsühholoog
Psühholoogiline heaolu: Seotus	Lennupõhised tasemerühmad võivad kahjustada seotusvajadust, aga võimaldavad ka leida uusi sõpru. 4. klassis seotusvajadus rahuldatud üle Eesti keskmise.	Sotsiaal-emotsionaalsete oskuste treening mõjutab seotust positiivselt.
Autonoomia	Autonoomia tase 4. klassis üle Eesti keskmise. Autonoomiat võimaldavad valikained ja rohked huviringid.	Autonoomiat toetab projektõpe ja arenguestluste formaat.
Eneseareng/kompetentsus	Võimaldab omandada paremaid ainetadmisi, kuna	Muraste Kool peab alles hakkama 3. kooliastme

	saab olema kompetentsikeskus (sh. kompetentsemad õpetajad)	kompetentsust looma.
Füüsiline heaolu: Tundide algusaeg	8.00 Tabasalus	8.30 Murastes. Hilisem algus sobib paremini teismelistele.
Liikumisvajadus	Õuevahetunnid, väga head sportimisvõimalused, ujula, palju spordiringe	40-minutilised õuevahetunnid, staadion, spordisaal
Füüsiline keskkond	Väga hea keskkond: Tabasalu hariduslinnak, rekreatsioonialad, spordivõimalused, moodne sisustus, tulevikus STEM labor	Keskkond vastab hetkevajadustele. Kooli laienemisel vajab lisainvesteeringuid.

Tabelist on näha, et tegelikult pakuvad nii Tabasalu kui Muraste koolid head õpikeskkonda, kuid tegemist on erinevate koolikultuuride ja erinevate rõhuasetustega. Tabasalu progümnaasiumi tugevuseks on kindlasti väga hea füüsiline keskkond, kompetentsed õpetajad-ainespetsialistid, tugev rõhk akadeemilistel oskustel ja tulemustel, mitmekesised valikud huvitegevuse ja valikainete suhtes ning suhteliselt turvaline koolikeskkond. Samas ei pöörata tähelepanu niivõrd vaimse tervise säilitamisele, õpilaste sotsiaal-emotsionaalsete oskuste toetamisele. Tasemerühmade süsteem võib tuua nii positiivseid kui negatiivseid tagajärgi õpitulemuste, õpilaste enesehinnangu, motivatsiooni ja psühholoogilise heaolu seisukohalt. Oleneb, kui targalt seda süsteemi rakendatakse ja kui pädevad on eriti nõrgemates rühmades õpetavad õpetajad.

Muraste Kooli tugevus on innovaatiline ja suhetele orienteeritud koolikultuur, kus iga laps saab palju personaalset tähelepanu ja tagasisidet ning rõhutatakse väärtuskasvatust ja õpilaste sotsiaal-emotsionaalsete oskuste arendamist. See kõik peaks looma meeldiva koolikeskkonna, kus õpilastel on hea olla ning nende vaimne tervis on hoitud. Akadeemilistele tulemustele pööratakse Murastes vähem tähelepanu, kuigi tulemused on vähemalt Eesti keskmisel tasemel või natuke üle. Koolil on olnud minevikus probleeme HEV õpilaste õpetamise ning distsiplineerimisega, kuid praegu tegeletakse aktiivselt kiusamise ennetamisega ja olukord on paranenud. Samuti on kool töötanud välja uue õpilaste arengu jälgimise ning arenguestluste süsteemi, mis toetavad õpilase eneseanalüüsioskuste ning agentsuse kujunemist. 9-klassiliseks kooliks kasvamisel on põhimure, kust leida kompetentseid aineõpetajaid ja muidugi tekib ka varsti ruumide küsimus. Ilmselt mõjuks koolile hästi, kui mõned raskemad HEV õpilased saaksid spetsialistide abi Tabasalu kompetentsikeskusest. Põhimõtteliselt on võimalik, et Muraste Kool saab 3. kooliastme õpetamisega hästi hakkama, jätkates seniste põhimõtete rakendamist. Otstarbekas oleks igal juhul jagada ressursse Tabasalu progümnaasiumiga (õpetajaid, laboreid jne), vähemalt kuni on võimalik ehitada üles enda kompetentsus.

Kaldun nõustuma Väana Mõisakooli direktori Heli Ranniku ja Muraste Kooli direktori Priit Jõe väljendatud seisukohaga, et lapsevanemal ja õppijal peab olema valik erinevate koolide vahel. On vanemaid, kes väärtustavad eelkõige tugevaid aineteadmisi ja neid, kes hindavad

eelkõige head koolikliimat. Need kaks ei pruugi olla teineteise vastandid, aga tihti kaldub rõhuasetus ühele või teisele poole. Ühtedele lastele sobivad suure kooli väljakutsed ja võimalused, teistele sobib paremini tuttav ja turvaline keskkond, sõltuvalt lapse psüühikast. Valikuvõimalus on lapsevanemal ka praegu, aga tihti tähendab see, et alates 3. kooliastmest viiakse laps kooli vallast välja, Tallinna. Kui Harku vald kavatseb oma vallas põhiharidust saavate laste arvu kasvatada, siis oleks mõistlik pakkuda 3. kooliastmes valikut kahe eriilmelise kooli vahel.

Allikad:

Araújo M (2007) Modernising the comprehensive principle': Selection, setting and the institutionalisation of educational failure. *British Journal of Sociology of Education* 28(2): 241–257

Aasvee, K., Liiv, K., Eha, M., Oja, L., Härm, T., & Streimann, K. (2016). *Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2013/2014 õppeaasta uuringu raport*. [Health behaviour of Estonian pupils. Survey report of the school year 2013/2014]. Tallinn: TAI.

Andrews, F. M. (1991). Stability and change in levels and structure of subjective well-being. *Social Indicators Research*, 25, 1-30.

Andrews, F. M., & McKennell, A. C. (1980). Measures of self-reported well-being. *Social Indicators Research*, 8, 127-156.

Belfi, B., Goos, M., De Fraine, B., & Van Damme, J. (2012). The effect of class composition by gender and ability on secondary school students' school well-being and academic self-concept: A literature review. *Educational Research Review*, 7, 62–74. doi:10.1016/j.edurev.2011.09.002

Boaler, Jo; Wiliam, Dylan; (2001) 'We've still got to learn!' Students' perspectives on ability grouping and mathematics achievement. In: Gates, Peter, (ed.) **Issues in Mathematics Teaching**. (pp. 77-92). Routledge: London.

- Bradburn, N. M. (1969). *The structure of psychological well-being*. Chicago: Aldine.
- Department for Education and Skills (2005) Higher Standards, Better Schools for All. London: HMSO.
- Diener, E., & Larsen, R. J. (1993). The experience of emotional wellbeing. In M. Lewis & J. M. Haviland (Eds.), *Handbook of emotions* (pp. 405-415). New York: Guilford Press
- Dinham, S., & Scott, C. (2000). Moving into the third, outer domain of teacher satisfaction. *Journal of Educational Administration*, 38, 378-396.
- Finley, M. K. (1984). "Teachers and Tracking in a Comprehensive High School." *Sociology of Education* 57: 233–243.
- Erss, M. (2018). 'Complete freedom to choose within limits' – teachers' views of curricular autonomy, agency and control in Estonia, Finland and Germany, *The Curriculum Journal*, 29(2), 238-256.
- Gamoran, A. (1992). Synthesis of research/ Is ability grouping equitable? *Educational Leadership* 50(2), 11-17.
<http://www.ascd.org/publications/educational-leadership/oct92/vol50/num02/Synthesis-of-Research--Is-Ability-Grouping-Equitable%C2%A2.aspx>
- Hallam, S. & Ireson, J. (2003) Secondary school teachers' attitudes towards and beliefs about ability grouping. *British Journal of Educational Psychology* 73(3): 343–356.
- Hallam, S., Ireson, J. & Davies, J. (2004). Grouping practices in the primary school: What influences change? *British Educational Research Journal* 30(1): 117–140.
- Inchley, J., Currie, D., Young, T., Samdal, O., Torsheim, T., Augustson, L., Mathison, F., Aleman-Diaz, A., Molcho, M., Weber, M. & Barnekow, V. (Eds.) (2016). *Growing up unequal: gender and socioeconomic differences in young people's health and well-being*. Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC) Study: International report from the 2013/2014 survey. Health Policy for Children and Adolescents, No. 7. WHO. Retrieved on 18th Oct 2018 from: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/303438/HSBC-No.7-Growing-up-unequal-Full-Report.pdf.
- Jõgi, A.-L. (2017). Õppimise korraldamine tasemegruppides. *Õpetajate Leht*. 17.02.2017.
<http://opleht.ee/2017/02/oppimise-korraldamine-tasemegruppides/>
- Herzberg, F. (1959). (1959). Work and motivation. *Behaviour science concepts and management application: Studies in personnel policy*, 216.
- Kutsar, D. & Kasearu, K. (2017). Do children like school - crowding in or out? International comparison of children's perspectives. *Children and Youth Services Review* (80), 140-148.
- Kutsar, D., Soo, K., Mandel, L-M. (2019). Schools for well-being? Critical discussions with schoolchildren. *International Journal of Emotional Education*, Special Issue, 11(1), 49-66.

- Lauristin, M., Loogma, K., Vernik-Tuubel, E.-M., Kutsar, D., Erss, M., Kallas, K., Sildnik, A., Käosaar, I. (2019). Eesti haridus- ja teadusstrateegia 2021-2035. Heaolu ja sidususe visioon. 4.märts 2019.
https://www.hm.ee/sites/default/files/haridus_ja_teadusstrat_2035_heaolu_ja_sidususe_visioon.pdf
- Labour Party (1997) *New Labour: Because Britain Deserves Better*. London: Author
- Mark, L.-L. (2018). Depressive feelings and suicidal ideation among Estonian adolescents and associations with selected risk behaviours. *Sotsiaalteaduste dissertatsioonid*. Tallinna Ülikool.
- Macqueen SE (2013) Grouping for inequity. *International Journal of Inclusive Education* 17(3): 295–309.
- Mikli, I. (2017). Muraste kooli haridusjärelvalve õiend.
https://www.hm.ee/sites/default/files/muraste_kool.pdf
- Männik, G. (2019). Spordiarst Gunnar Männik: ainult 4 minutit aktiivsust vahetunnis parandab laste ajutööd. *Postimees*, 12. veebruar. 2019.
<https://tervis.postimees.ee/6521397/spordiarst-gunnar-mannik-ainult-4-minutit-aktiivsust-vahetunnis-parandab-lapse-ajutood>
- Möller-Leimkühler AM. The gender gap in suicide and premature death or: why are men so vulnerable? *Eur Arch of Psychiatry Clin Neurosci*. 2003;253(1):1-8.
- National Sleep Foundation. Background. Later school start times.
<https://www.sleepfoundation.org/articles/background-later-school-start-times>
- Oakes, J. (1985). *Keeping Track: How Schools Structure Inequality*. New Haven, Conn.: Yale University Press.
- Oakes, J. (1991). *Multiplying Inequalities: The Effects of Race, Social Class, and Tracking on Opportunities to Learn Mathematics and Science*. Santa Monica, Calif.: RAND.
- Oakes, J. (2008). Keeping track: Structuring equality and inequality in an era of accountability. *Teachers College Record*, 110, 700–712.
- OECD (2014). *PISA 2012 Results in Focus. What 15-year-olds know and what they can do with what they know*. <https://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-overview.pdf>
- OECD (2018a). The future of education and skills. Education 2030. The future we want.
[https://www.oecd.org/education/2030-project/about/documents/E2030%20Position%20Paper%20\(05.04.2018\).pdf](https://www.oecd.org/education/2030-project/about/documents/E2030%20Position%20Paper%20(05.04.2018).pdf)
- OECD (2018b). PISA 2015 results in focus. <https://www.oecd.org/pisa/pisa-2015-results-in-focus.pdf>
- OECD (2019). TALIS 2018 results. Teachers and school leaders as lifelong learners. Published on June 19. https://read.oecd-ilibrary.org/education/talis-2018-results-volume-i_1d0bc92a-en#page1
- Page, R. N., and L. Valli, editors. (1990). *Curriculum Differentiation: Interpretive Studies in U.S. Secondary Schools*. Albany, N.Y.: SUNY Press.

- Parsons, S. and S. Hallam (2014). The impact of streaming on attainment at age seven: evidence from the Millennium Cohort Study. *Oxford Review of Education* 40(5): 567-589.
- Pealinn (2017). PISA õpilaste rahulolu uuring: Eesti tudrukud tahavad olla kõiges parimad. Pealinn. <http://www.pealinn.ee/koik-uudised/pisa-opilaste-rahulolu-uuring-eesti-tudrukud-tahavad-olla-koiges-n191566>
- Priestley, M., Biesta, G., & Robinson, S. (2015). *Teacher agency. An ecological approach*. London: Bloomsbury.
- Rosenbaum, J. E. (1976). *Making Inequality: The Hidden Curriculum of High School Tracking*. New York: Wiley.
- Rutz, W., von Knorring, L., Pihlgren, H., Rihmer, Z., & Walinder, J, (1995). Prevention of male suicides: Lessons from Gotland study. *Lancet*, 345, 524.
- Ryff, C., & Keyes, C. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 719–727
- Samantha Parsons & Sue Hallam (2014) The impact of streaming on attainment at age seven: evidence from the Millennium Cohort Study, *Oxford Review of Education*, 40:5, 567-589.
- Slavin, R. E. (1987). “Ability Grouping and Achievement in Elementary Schools: A Best-Evidence Synthesis.” *Review of Educational Research* 57: 293–336.
- Slavin, R. E. (1990). “Achievement Effects of Ability Grouping in Secondary Schools: A Best-Evidence Synthesis.” *Review of Educational Research* 60: 471–499.
- TAI (Tervise Arendamise Instituut) (2016). Uuring: Eesti laste kehaline aktiivsus ei ole piisav optimaalse tervise säilitamiseks. 20. märts, 2016. <https://www.tai.ee/et/instituut/pressile/uudised/3541-uuring-eesti-laste-kehaline-aktiivsus-ei-ole-piisav-optimaalse-tervise-sailitamiseks>
- Tieso, C. L. (2003). Ability grouping is not just tracking anymore. *Roeper Review*, 26, 29–36. doi:10.1080/02783190309554236.
- Värnik, A., Kõlves, K., Allik, J., Arensman, E., Aromaa, E., Van Audenhove, C., ... Hegerl, U. (2009). Gender issues in suicide rates, trends and methods among youths aged 15–24 in 15 European countries. *Journal of Affective Disorders*, 113(3), 216–226.
- Wilkinson, S., Penney, D. , Allin, L. (2016). Setting and within-class ability grouping: A survey of practices in physical education. *European Physical Education Review*, 22(3), 336-354.